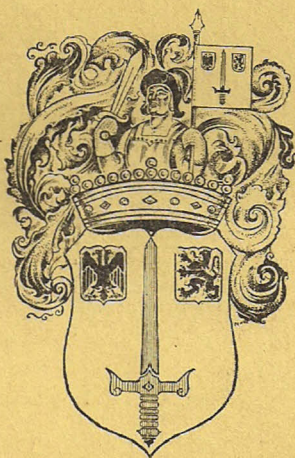

HET LAND VAN AALST

TIJDSCHRIFT VAN DE
HEEMKUNDIGE VERENIGING
« HET LAND VAN AALST »

Jaargang IV — 1952

Nr. 4.

BELANGRIJKE MEDEDELING

aan al onze leden en medewerkers

Na ons tijdschrift te hebben opgericht en het vier jaar lang te hebben bestuurd met toewijding en bekwaamheid, werd onze Voorzitter, Drs J. van Overstraeten, om persoonlijke redenen verplicht ontslag te nemen bij onze vereniging.

Wij nemen deze gelegenheid te baat om dhr van Overstraeten te danken om zijne leiding en offervaardigheid.

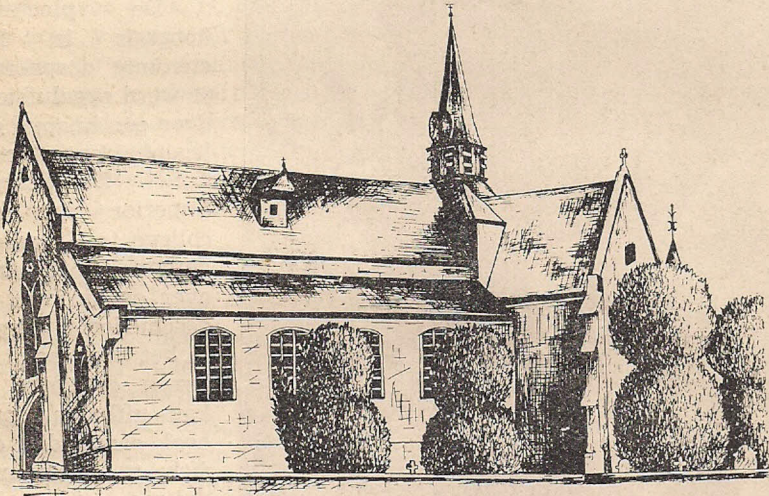
Onze achtbare medewerkers verzoeken wij, tot nader bericht, alle briefwisseling en kopij te sturen aan de E.H. J. de Brouwer, Kerkstraat 18, te Hofstade (Aalst).

DE REDACTIE.

ONZE TWEEDE GOUWDAG

Begunstigd door een heerlijk weer, werd de tweede gouwdag van onze vereniging gehouden te Hofstade bij Aalst op Zondag 28 September 1952.

Reeds vóór de Hoogmis kon men merken dat de heemkundige tentoonstelling — ingericht door de plaatselijke afdeling van het Davidsfonds — in het patronaatsgebouw een succes ging worden. Ze was ook zeer verzorgd, en gesplitst in vier verschillende afdelingen : oudheidkundige vondsten, kerkelijke schatten van de parochie, oud Hofstade, en tekeningen, schilderijen en foto's over het moderne Hofstade.

Het dorpskerkje midden de taxusbomen.

Vooraleer tot de oudheidkundige vondsten te komen, werd men getroffen door een verkleind model in klei van het « Hof te Wachene », dat een beeld gaf van onze grote hoeven uit vroeger tijd.

Met veel belangstelling maakten de bezoekers kennis met de oudste statiën — houten reliefs in hartvorm — der Zeven Weeën van O.L. Vrouw van Lede. E.H. de Brouwer wist uit het archief zowel de naam van de « biltsnijder » als het jaartal te achterhalen. Deze juweeltjes (30/30 cm) van volkse kleinkunst werden gesneden door Frans van Craesbeeck, die er in 1673 de som van 8 pond 1 stuiver 8 groten voor werd betaald.

De specimens van de door E.H. de Brouwer en later door Prof. S. de Laet, der Universiteit van Gent, gedane vondsten (scherven, glas, bekertjes, godenbeeldjes, een Romeinse dakpan, een zwaard enz.) gaven vooral voor wie de voordracht van Prof. de Laet gehoord heeft, duidelijke aanknopingspunten om zich het Romeins Hofstade in de geest op te bouwen.

Bij de kerkelijke voorwerpen werden vooral de monstrans en de gouden kelk opgemerkt met het gedreven, half verheven beeldhouwwerk er op; en niet minder het oude Christusbeeld uit hout, met dat treffende, door het lijden — en door de tijd? — zo gemarteld gezicht, dat het beeld lang bijblijft.

De reconstructie van het oude binnenhuis met haardvuur en spinnewiel mag geslaagd heten, en de foto's en schilderijen gaven een kijk

op interessante plaatsen die onlangs verdwenen zijn of wellicht vlug tot offer van de moderne tijd zullen vallen.

De plechtige hoogmis in het stemmig dorpskerkje werd opgeluisterd door een knappe gelegenheidspraak van Z.E.H. Dr. Sterck, Superior van het college te Geraardsbergen, die het had over de zin van de geschiedenis, eerst in het algemeen: de lessen die men er kan uithalen, soms heel eenvoudig om zich te herinneren dat men iets nagelaten heeft, maar ook om zijn levenshouding op een steviger basis op te stellen; dan ónze geschiedenis in het bijzonder, de nationale en de lokale geschiedenis, die ons fierheid schenkt, doet vasthouden aan taal en zeden, en zo niet alleen een louter ken-

De predikstoel (werk van J. Fr. van Geel, 1820).

nen en weten hoeft te zijn, maar veeleer van ons moreel hoger staande mensen moet maken. Want liefde tot taal en verleden is niets, wanneer er geen liefde tot de naaste is.

In de kerk trok vooral de prachtige preekstoel de aandacht. Na de mis zochten vriend en kennis elkaar op. Vele kerkgangers gingen naar de tentoonstelling en stilaan zakte er dan volk af naar de jongens-

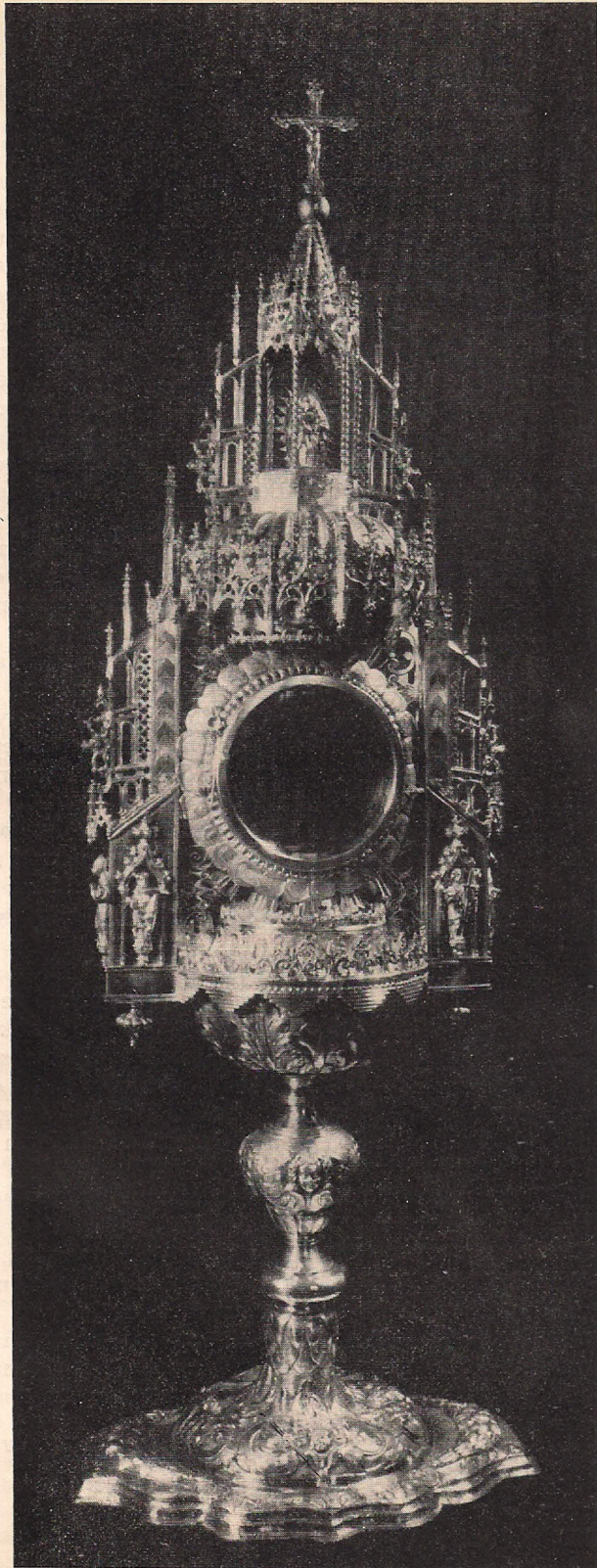
school, om daar te luisteren naar de voordrachten.

Wat het aantal toehoorders en het peil der referaten betreft, werden zonder enige overdrijving alle verwachtingen overtroffen.

In de nochtans ruime zaal waren alle plaatsen bezet.

De zitting werd geopend door dhr. Burgemeester R. de Ridder die er mede begon zijn vreugde uit te drukken over het feit dat de goud-dag te Hofstade plaats greep, en een overzicht gaf van wat de gemeente op haar terrein tot bevordering van heemkunde en plaatselijke geschiedenis had gedaan: mogelijk maken van de

**Monstrans,
voet van 1654,
met Gothisch
bovendeel**
(e. XVIe E.).

uitgave van het werk van E.H. de Brouwer (de ziel en werkende spil van de goudslag) over de geschiedenis van Hofstade, de hulp bij de opgravingen enz.

Daarop werd het woord verleend aan Prof. Dr de Laet die, in een eenvoudige en voor ieder begrijpelijke taal, sprak over de geschiedenis van de opgravingen te Hofstade, en daarna uitweidde over de aard van de Romeinse nederzetting (een tempel, waarschijnlijk bezocht om wille van de als geneeskrachtig beschouwde wateren van de Vondelbeek) en haar wederwaardigheden.

Zijn voordracht, die men in dit nummer van ons tijdschrift terugvindt, werd gevolgd door de projectie van een aantal afbeeldingen van gevonden voorwerpen, welke niet alle tentoongesteld konden worden, daar een gedeelte er van niet meer te Hofstade is.

Dadelijk daarna werd het woord genomen door dhr volksvertegenwoordiger A. van den Berghe, uit Nederboelare, die het zou hebben over Denderproblemen.

Had de Professor over de oudst gekende tijden van Hofstade gesproken, de Volksvertegenwoordiger zou het hebben over de hedendaagse tijd. Het ene *was* geschiedenis, het andere moest geschiedenis worden.

Hij handelde minder over Hofstade als dusdanig, dan over de problemen gesteld door de Dender als geheel.

Want de Dender stelt zijn problemen : weiden worden moerassen, mensen vertrekken van langs de Dender omdat men het er niet meer kan uithouden, terwijl vroeger op de Denderweiden de beste paarden van het land werden gekweekt.

De aandacht van de overheden werd op het probleem gevestigd en sinds 1946 is er wel wat hulp geweest, doch nog niets is opgelost.

Spreeker is een kind van de Dender en voelt het als zijn plicht zich volledig in te spannen om de problemen op te lossen en zo de mensen uit de streek te helpen.

Hij vertelt boeiend zijn ervaringen in 1946 in het parlement bij de bespreking van de begroting van Landbouw, hoe hij terugkwam in 1947 en zo elk jaar, en verklaart dat het er op aankomt de mensen te interesseren voor het probleem, dan komt de oplossing.

Reeds heel wat verenigingen steunen de actie, en ten slotte heeft spreker zijn brochure geschreven. Zij joeg stof op en er kwam reactie en navraag naar het gegronde der geuite klachten en het Ministerie kende kredieten toe.

Dan steekt hij door tot de kern van het probleem : het waterpeil van de Dender, dat 80 cm. boven het peil van de aanpalende landerijen en weiden ligt, tengevolge van de kanalisatie, zodat de wateringen nu een gans andere rol te vervullen hebben dan vroeger, toen dat peil lager lag dan de omringende weiden.

Niet alle wateringen werken goed : weiden en landerijen verzuren en die verzuring grijpt steeds verder, zodat langs de rivier straks enkel nog populieren kunnen worden gekweekt, waar de Zweedse lucifersfabrikanten wel bij varen...

Als eerste hulpmiddel ziet hij het zorgvuldig onderhouden van tegengrachten; en daarvoor bestaan er kredieten.

Mooie keik van 1638.

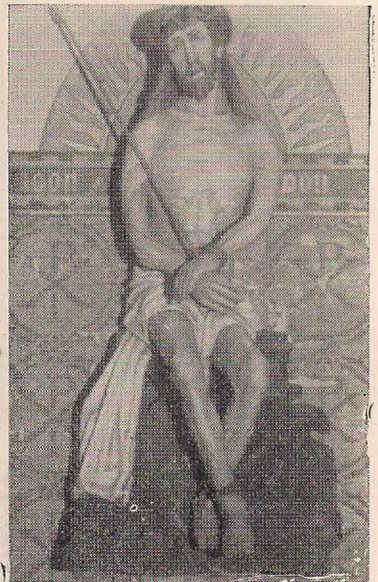
Dat is niet het enige probleem : de steengroeven van Lessen dienen een betere verbinding met Dendermonde te krijgen, zodat grotere schepen doorkunnen, zoals het nu gebeurt van Dendermonde tot Aalst, waar de scheepvaart met 100 % gestegen is.

En verder is daar nog het verpeste water van de Dender, die vroeger zo visrijk was, maar waar men nu tevergeefs de lijn zou uitwerpen. Er moet weer vis op de Dender komen. Ook in dat opzicht is reeds iets bereikt : Geraardsbergen richt een zuiveringsstation op. Er blijft echter nog heel veel te doen, en daarom is spreker blij dat hem de gelegenheid gegeven werd een uiteenzetting te doen van de problemen van de Dender.

Ook de voordracht van dhr van den Berghe werd met spanning gevolgd, en dhr van Lul vertolkte bij zijn dankwoord dan ook, evenzeer als tevoren na de toespraak van Prof. de Laet, de gevoelens van alle toehoorders : « Er is nu gesproken over het verleden, over het heden en een mogelijke toekomst voor de bevolking van het Land van Aalst, en van Hofstade in het bijzonder. De rol van de heemkundige vereniging bestaat in het bestuderen van heden en verleden, het vasthouden door foto's, tekening of beschrijving van wat nu nog is, maar morgen niet meer zal zijn, omdat de modernisatie niet tegen te houden is en soms om gezondheidsredenen noodzakelijk is ». Daarom doet spreker een oproep tot medewerking aan het streven van de vereniging, om ze te helpen, geldelijk ook ja, maar vooral door toe te treden en mede te werken op elk gebied.

In de beste stemming en napratend over de gestelde problemen verlaten de toehoorders de zaal en begeven de leden zich langzamerhand naar de plaats waar het feestmaal wacht.

Tengevolge van enkele ongunstige omstandigheden kon het aantal aanwezigen moeilijk groot zijn, doch het maal mocht er zijn. De welverzorgde spijzen werden keurig opgediend door leden van de boerinnenjeugd die zich bereidwillig ten dienst van de inrichters gesteld hadden en die, samen met enkele kajotsters, ons, als verrassing, af en toe vergastten op volksliederen uit de streek. Onder deze liederen werd vooral dat over de « Boeren van Mere » opgemerkt door Z.E.H. Sterck. De tafelrede werd uitgesproken door dhr referendaris J. van den Bergh die, in pittige en geestige bewoordingen, al diegenen dankte die het hunne hadden bijgedragen tot het welslagen van deze tweede gouddag.

« Kristus op de koude steen »
(15^e eeuw).

Na het feestmaal werd, onder de leiding van Prof. de Laet, nog een bezoek gebracht aan de plaats van de opgravingen : de Steenberg, nu een stuk land waar niets wijst op de aanwezigheid, twee voet onder de oppervlakte, van zoveel stomme getuigen uit het verleden, die in de handen van de geleerde zo een duidelijke taal spreken en, met andere bestanddelen uit de algemene geschiedenis verenigd en er aan getoetst, toelaten een totnogtoe totaal onbekend verleden weder op te bouwen : de mens vergeet, maar de vorser laat de stenen spreken en heroverft wat vergeten was.

Tot slot werd dan nog een bezoek gebracht aan een moderner zijde van Hofstade : de bloementeel onder glas.

De deelnemers aan deze, in zijn geheel werkelijk goed geslaagde, goudag zijn heengegaan met de hoop dat Het Land van Aalst nog vele en even interessante goudagen zou mogen houden, en met de wens dat de leden vaker zouden mogen samenkomen om elkaar beter te leren kennen.

HERDERSEM.

Pieter Boel.

Een getuige uit Hofstade's verleden : De Overmolen (Blekte).

Hofstade in de voorhistorische en in de Romeinse tijd (*)

Tot vóór enkele jaren bezaten we geen enkele inlichting over het verste verleden van het dorp waar vandaag de heemkundige vereniging « Het Land van Aalst » haar jaarlijkse streekdag houdt, en vermoedde men zelfs niet dat er hier vóór de middeleeuwen mensen hadden gewoond. Wellicht had men reeds vroeger oudheidkundige vondsten gedaan, doch die bleven onopgemerkt tot wanneer Eerw. Heer J. de Brouwer in 1946 bij een zijner parochianen een Romeins vaasje op de schoorsteenmantel zag prijken. Bij nadere navraag hieromtrent vernam hij dat ettelijke jaren vroeger dit potje gevon-

Fig. 1. — Romeinse vondsten (1946).

den was geworden bij het graven van een nieuwe aalput. Vlug was de toelating gevraagd en verkregen om op bedoelde plaats een putje te graven en weldra vond E. H. de Brouwer een ware opeenstapeling van Romeinse oudheden: drinkbekertjes (fig. 1), schalen, scherven *terra-sigillata*, fragmenten van glaswerk, een prachtig bewaard zwaard, een klein beeldje uit witte pijpaarde, enz. Natuurlijk waren de dagbladen er als de kippen bij, en zo werden ten slotte ook de wetenschapsmensen van deze enige vondst verwittigd. Ik had het voorrecht de gevonden voorwerpen in het seminarie voor archaeologie der Rijksuniversiteit te Gent te kunnen bestuderen en kwam tot de bevinding dat ze allen dagtekenen van de laatste veertig jaar der eerste eeuw van onze jaartelling en dat ze in het begin der IIe eeuw opzettelijk in de bodem werden begraven. Wat de betekenis van deze vondst betreft, tastten we toen nog in het duister, alhoewel we reeds vermoedden dat het de **favis-**

(*) Referaat door Prof. Dr S. de Laet voorgedragen op de Goudag van het Land van Aalst, op 28 September 1952. — De redactie dankt Prof. S. de Laet die bereidwillig de cliché's ter beschikking stelde.

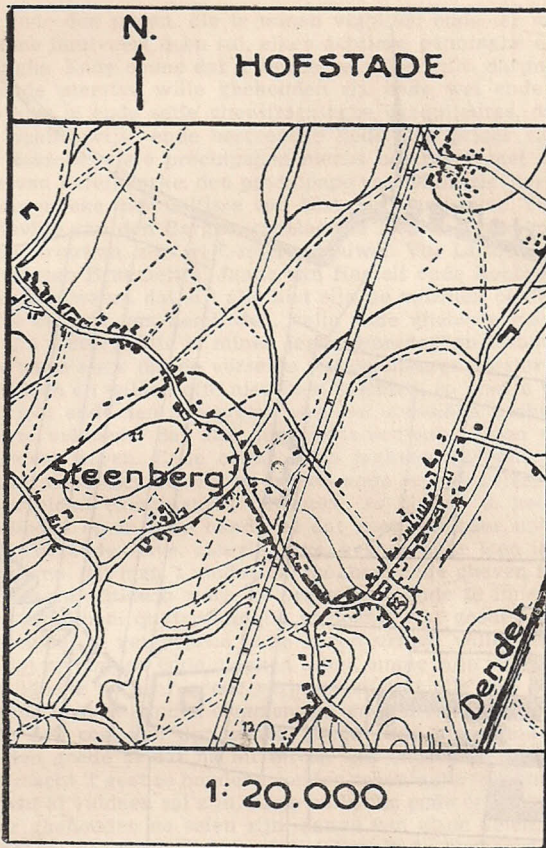

Fig. 2. — Situatiekaart.

sac, de offerkuil van een tempeltje betref. Alleen systematische opgravingen zouden echter de oplossing van het vraagstuk kunnen brengen. Daarom hebben we dan ook vier opgravingscampagnes op de «Steenberg» geleid, en wel in 1947, 1949, 1950 en 1951 (fig. 2). Ik zal hier niet nader ingaan op het verloop zelf van deze opgravingen — alhoewel ik door het geluk, deze beschermgodin der archaeologen, vooral in 1950 flink werd bijgestaan — maar U onmiddellijk vertellen wat deze opzoekingen ons geleerd hebben over het oudste Hofstade.

De Steenberg (fig. 3) te Hofstade is een lichte heuvel die zich een weinig boven het omliggende land verheft en aan wiens voet de Vondelbeek loopt, die vroeger wellicht veel breder was dan nu, vermits ik in zekere sleuven dikke lagen aangeslibde klei op meer dan 20 m. van het tegenwoordige bed van de beek heb teruggevonden. De heuvel zelf is zandachtig en was vroeger wellicht weinig vruchtbaar.

In de laatste eeuwen voor onze jaartelling, in de zgn. ijzertijd, bestond er een kleine nederzetting — een paar kleine hoeven wellicht — in de onmiddellijke nabijheid van de Steenberg;

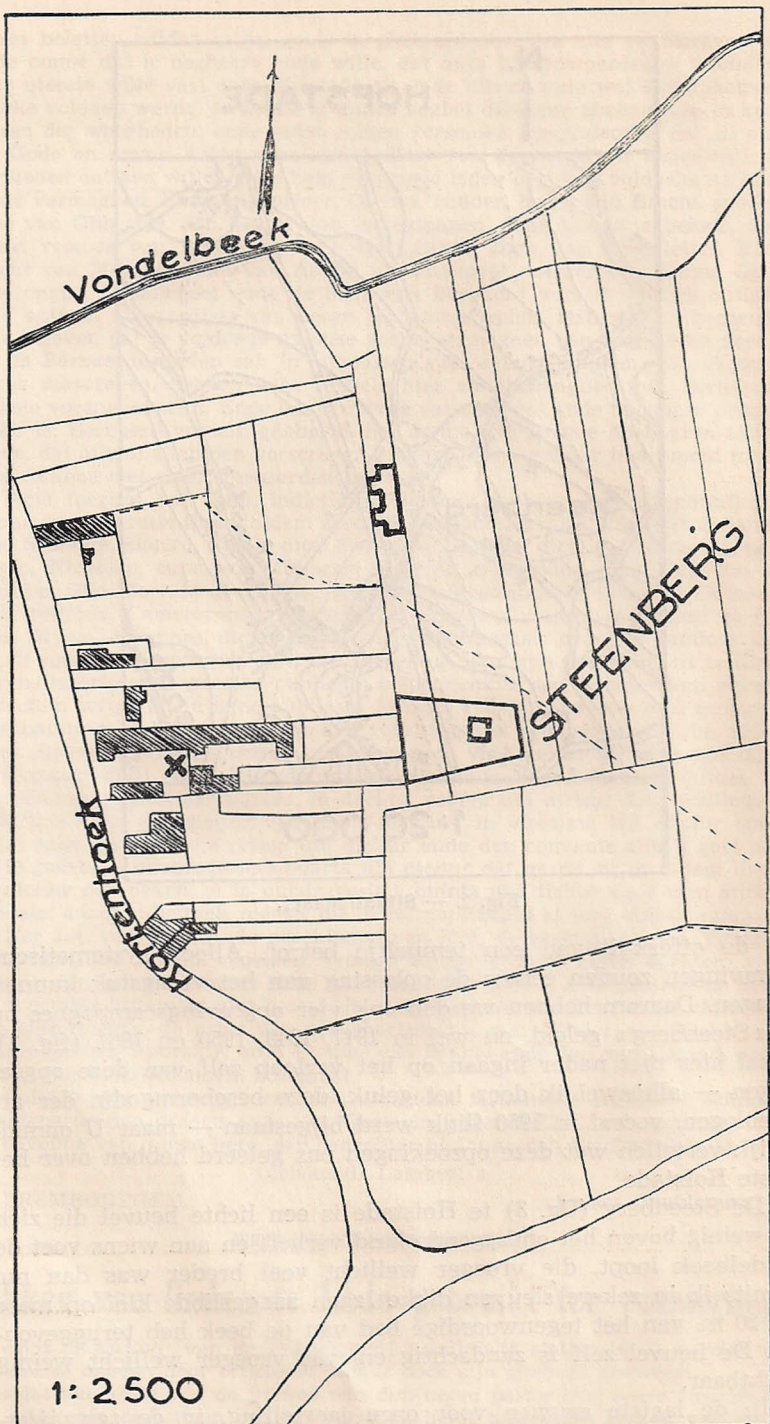

Fig. 3. — **Situatieplan.** Het kruis duidt de plaats aan waar E.H. de Brouwer in 1946 zijn vondst deed. Op ca 100 m. ten NO daarvan ziet men het grondplan van het gebouw in 1947 ontgraven, en ten Z van dit gebouw, de tempel en de omheiningmuur (**temenos**), in 1950 onderzocht.

deze mensen hebben een grafveld voor hun doden op de zuidelijke helling van de glooiing aangelegd. Tijdens de jongste opgravingscampagne (1951) vond ik hiervan enkele sporen terug: een paar ongeschonden beendergraven (d.i. een type van graf in het

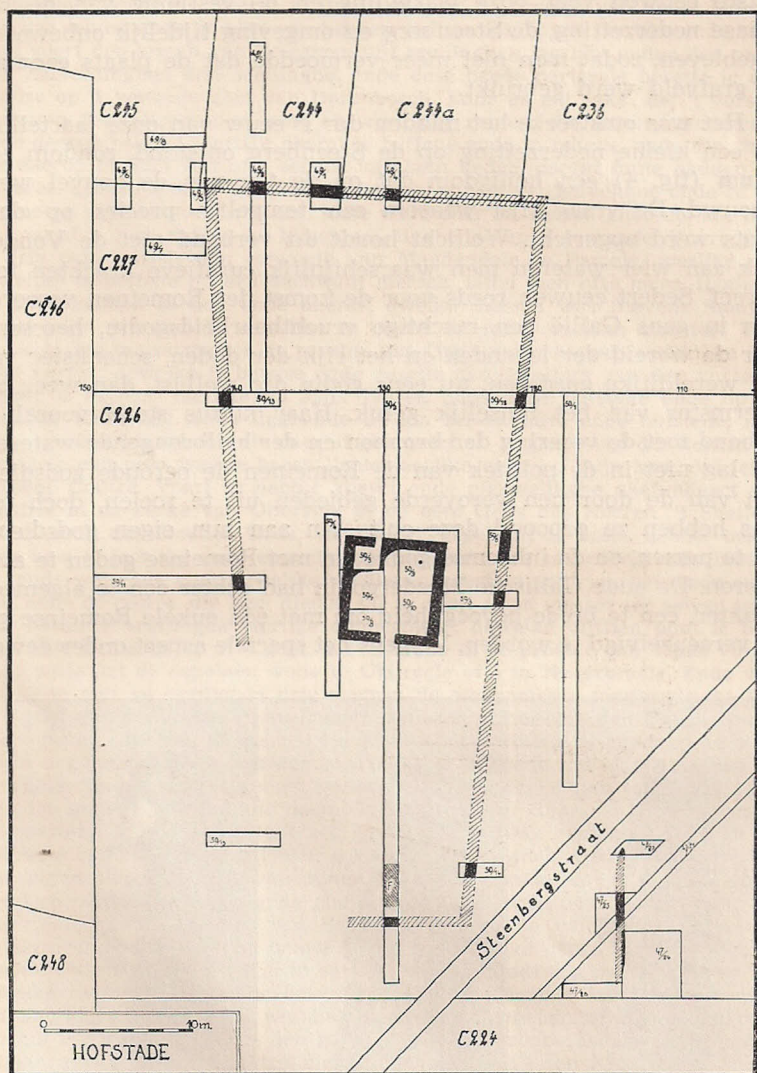

Fig. 4. — Algemeen grondplan van het fanum in de kadastrale ligging der percelen. De gearceerde streep heeft betrekking op de omheiningmuur.

welk de verbrande beenderresten in een kleine kuil in de grond werden begraven, zonder urne) en enkele scherven van grove urnen. Sporen van de woningen uit deze tijd zijn tot nog toe niet gevonden, en het grafveld is grotendeels in de Romeinse tijd omgewoeld geworden, daar de nederzetting van die periode precies op

de plaats van dit vroeger grafveld werd gevestigd. Dit is nu wel een uitzonderlijk verschijnsel, daar de mensen uit de Romeinse tijd gewoonlijk zorgvuldig de plaats van vroegere begraafplaatsen hebben geëerbiedigd. Dit schijnt er dus op te wijzen dat tussen de laatste eeuwen voor onze jaartelling en de vestiging van de Romeinse nederzetting, de Steenberg en omgeving tijdelijk onbewoond is gebleven, zodat men niet meer vermoedde dat de plaats eenmaal als grafveld werd gebruikt.

Het was omstreeks het midden der 1° eeuw van onze jaartelling dat een kleine nederzetting op de Steenberg ontstond, rondom een **fanum** (fig. 4) een heiligdom dat op de top van de heuvel werd gebouwd. De vraag rijst waarom een tempeltje precies op deze plaats werd opgericht. Wellicht houdt dit verband met de Vondelbeek aan wier wateren men waarschijnlijk curatieve krachten toeschreef. Sedert eeuwen reeds voor de komst der Romeinen vereerde men in gans Gallië een machtige vruchtbaarheidsgodin, heerseres over de wereld der levenden en het rijk der doden, schenkster van alle wereldlijke goederen, nu eens godin der wellust, dan weer beschermster van het huiselijk geluk. Haar kultus stond vooral in verband met de vereering der bronnen en der heilbrengende wateren. Het lag niet in de politiek van de Romeinen de oeroude godsdiensten van de door hen veroverde gebieden uit te roeien, doch telkens hebben ze gepoogd deze cultussen aan hun eigen godsdienst aan te passen, en de inheemse godheden met Romeinse goden te assimileren. De oude Gallische Moedergodin had echter een te algemeen karakter, een te brede bevoegdheid om met één enkele Romeinse godin vereenzelvigd te worden. Volgens het speciale aspect onder dewel-

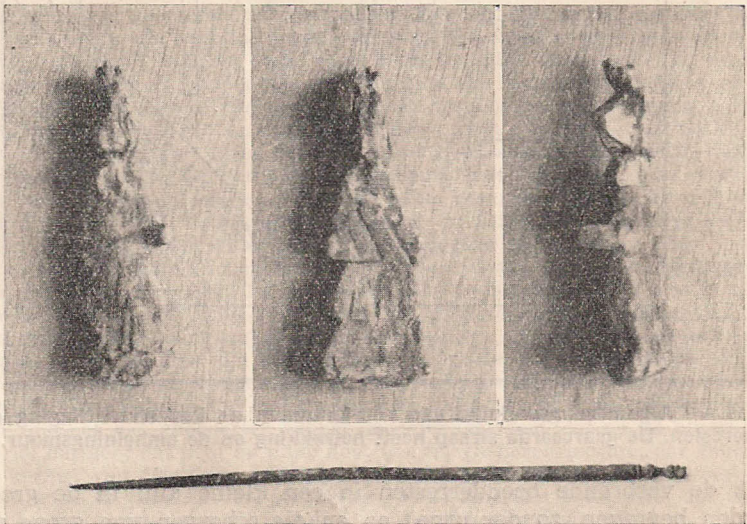

Fig. 5. — **Bronzen Minerva-beeldje** (resp. voor- en keerzijde en profiel; schaal 2/3).

Bronzen haarspeld (lengte 12,5 cm.).

ke men ze zou vereren, gaf men haar nu eens de gedaante van Venus, de godin der liefde en der wellust, dan weer van Minerva, hier niet de opperste godin der wijsheid, doch veeleer godin der geneeskrachtige wateren. Als godheid van de vruchtbaarheid der akkers en van het huisgezin, behield ze een meer inheems aspect en werd voorgesteld als een **Mater**, gehuld in een lang gewaad en die een tweeling zoogt of die

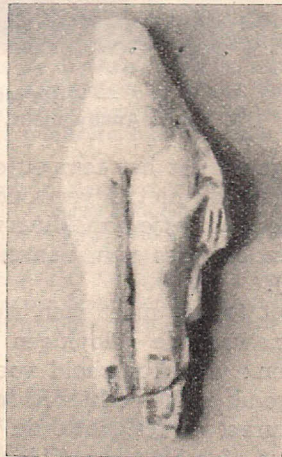

Fig. 6. — Witte terra-cotta beeldjes (schaal 1/2).

1. Cybele.	2. Mater.
3. Venus.	4. Venus.

een overvloedshoorn of vruchten op haar schoot draagt. En wanneer de Oosterse Cybele, wier bevoegdheid ongeveer dezelfde was als deze van de oude Gallische Moedergodin, in het Romeinse pantheon werd opgenomen, ontstond er in Gallië zeer vlug assimilatie tussen beide godinnen. Het is ter ere van deze oeroude vruchtbaar-

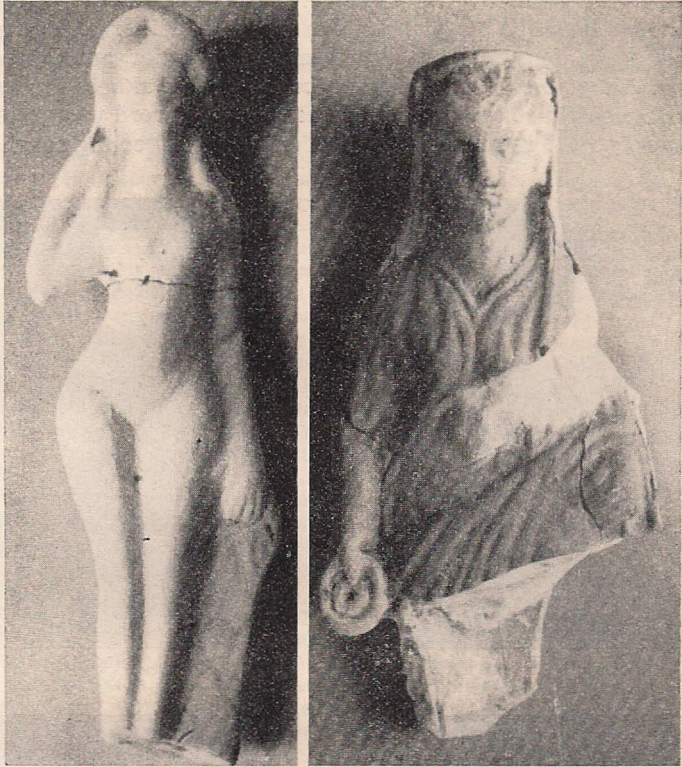

Fig. 7. — Witte terra-cotta-beeldjes (schaal 1/2).
 1. Venus Anadyomene. 2. Godin met offerschaal.

heidsgodin dat het tempeltje van Hofstade werd opgericht, en het valt dan ook niet te verwonderen dat men in de puinen er van een bronzen statuette van Minerva (fig. 5) heeft teruggevonden en pijp-aarden beeldjes van Venus, van de Mater en van Cybele (fig. 6 en 7).

Dit **fanum** moet men zich voorstellen als een soort bedevaart-plaats, waar de gelovigen de godin allerlei gunsten kwamen af-smeken: vruchtbaarheid voor hun akkers, genezing van hun kwa-len, geluk in het echtelijk leven of daarentegen in buiterechtelijke avonturen, en ten slotte de bescherming van de godin over de zie-len der afgestorvenen tijdens hun lange reis naar de Eilanden der Gelukzaligen. Zo ontstond natuurlijk een kleine agglomeratie in de onmiddellijke nabijheid van het tempeltje, en wel ten Zuiden van het heiligdom. Tijdens de opgravingen van 1951 hebben we er duidelijke sporen van teruggevonden, alhoewel de plaats in latere tijden grondig was omgewoeld geworden, zodat het niet mogelijk leek een nauwkeuriger plan er van op te maken. Wellicht vond men in dit dorpje tal van winkeltjes waar de gelovigen allerlei voorwer-pen konden kopen hetzij om ze als offer aan de godin aan te bie-den — offerschaaltjes, beeldjes van de godheid, bekers om het

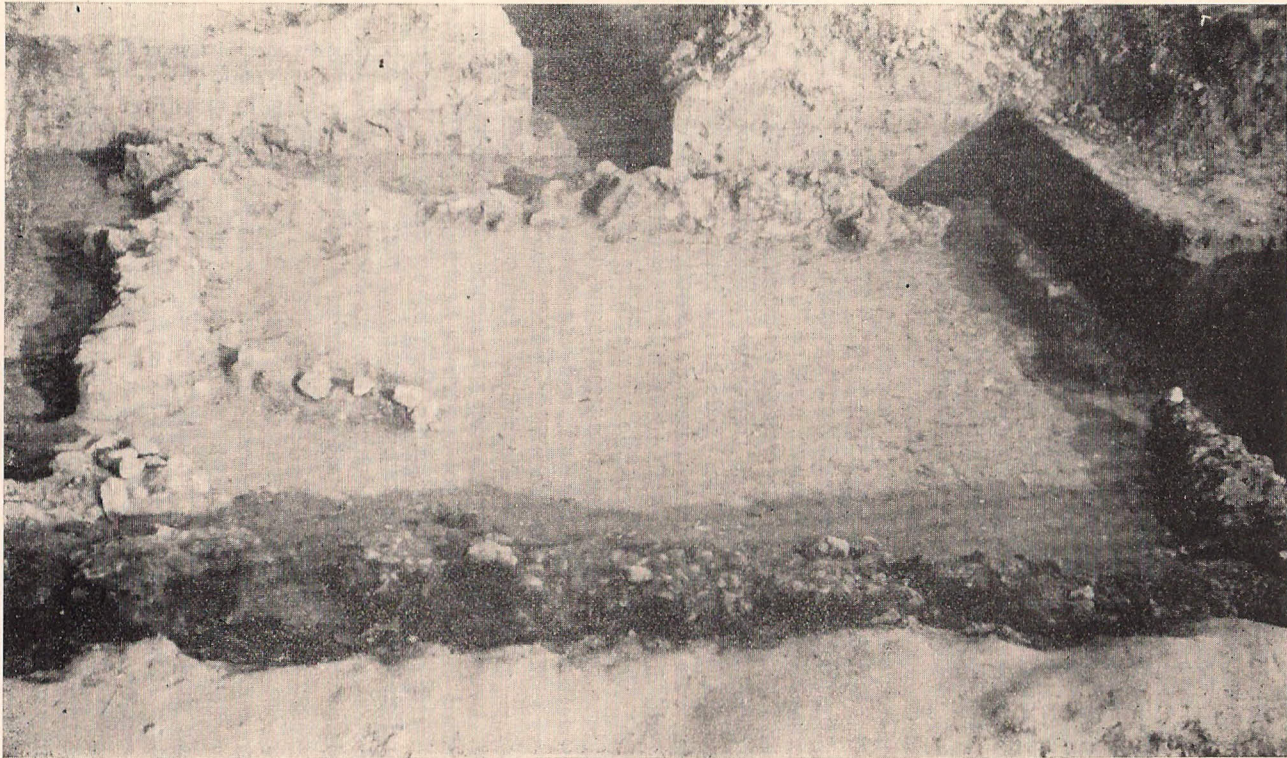

Fig. 8. — Zicht op de grondvesten van de tempel, gezien van uit het Zuiden.

(Foto: Prof. Dr de Laet, cliché: J. de Brouwer).

heilbrengende water te drinken, enz. — hetzij om ze als vrome herinnering aan de bedevaart naar huis mede te dragen. In de tempel zelf stapelden deze offers zich op en werden dan, wanneer men onder hun overvloed bezweek, plechtig in offerkuilen begraven. Het is zulk een offerkuil dat E.H. de Brouwer in 1946 heeft teruggevonden. Ook in 1950 en 1951 werden er dergelijke **favissae** ontdekt.

Omstreeks het midden der IIe eeuw, rond 150 dus, werd het heiligdom door brand geteisterd en verwoest. Om te beletten dat de puinen van de tempel zouden ontheiligd worden, om te verhinderen dat ze voor een profaan doeleinde zouden herbruikt worden, werden ze in diepe kuilen, binnen de omheining van het heiligdom begraven. Dan werd een nieuw **fanum** opgericht, dat we in 1950 helemaal hebben opgegraven. Dit tempeltje is niet gebouwd naar het model der Romeinse heiligdommen, doch het is opgericht volgens de oude inheemse, Keltische traditie die opklimt tot in de ijzertijd en die zich onder het Romeinse bewind in alle vroegere Keltische streken heeft gehandhaafd (fig. 8) het is een eenvoudig vierkantig gebouwtje, met enkelvoudige **cella**, en duidelijk naar het Oosten georiënteerd. Dit fanum, van ca. 7 m. zijkant en waarvan de deur 1,20 m. breed is, was gelegen midden een **temenos**, een gewijde omheining in vorm van **trapezium**, waarvan de hoogte 48 m. bedraagt, de grote basis 23 m. en de kleine basis 15 m. (fig. 9). Ten Noorden van dit heiligdom, tussen de **temenos** en de Vondelbeek werd rond dezelfde tijd een betrekkelijk luxueuze woonst (fig. 10) opgericht, voorzien van centrale verwarming (**hypocaust**), en die we tijdens onze eerste opgravingscampagne (1947) hebben onderzocht (zie hierover meer in **Het Land van Aalst** II, 1950, Nr. 1, blz. 22 en vv.). Misschien mag men hier denken aan de woning van de priester — of priesteres — die aan het **fanum** verbonden was.

Dit tweede heiligdom en de aanpalende nederzetting bleven ongestoord verder bestaan tot omstreeks het midden der IIIe eeuw. Toen werd gans het dorpje plots door brand verwoest. De juiste omstandigheden van deze ramp kennen we niet, doch het schijnt ons niet al te gewaagd te denken dat het toenmalige Hofstade de prooi is geworden van een bende Barbaarse plundersers die gebruik hebben gemaakt van de anarchie die toen in het Romeinse Rijk heerste om de grens te overschrijden en onze tot dan toe rustige streken te overvallen. In de eerstvolgende jaren overigens zouden onze voorouders de eerste echte Barbaarse invallen beleven die gedurende de tweede helft van de derde eeuw Noord-Gallië hebben geteisterd. Toen op het einde der IIIe eeuw de Romeinen hun gezag voor een eeuw tot aan de Rijn konden herstellen, werd de nederzetting op de Steenberg echter niet meer herbouwd. Tot in de vroege middeleeuwen bleef de plaats onbewoond en zelfs het aandenken van het oude heiligdom ging helemaal verloren. De enkele nog zichtbare puinen werden in de vroege middeleeuwen als steengroeve gebruikt en al het nog bruikbare materiaal werd voor de oprichting van nieuwe gebouwen (wellicht o.m. voor de abdij van Meerhem, die op het einde der IXe eeuw werd gebouwd) aange-

wend. Alleen de «sprekende» naam **Steenberg** bleef voortleven als aanduiding dat op de plaats waar thans slechts akker- en weiland

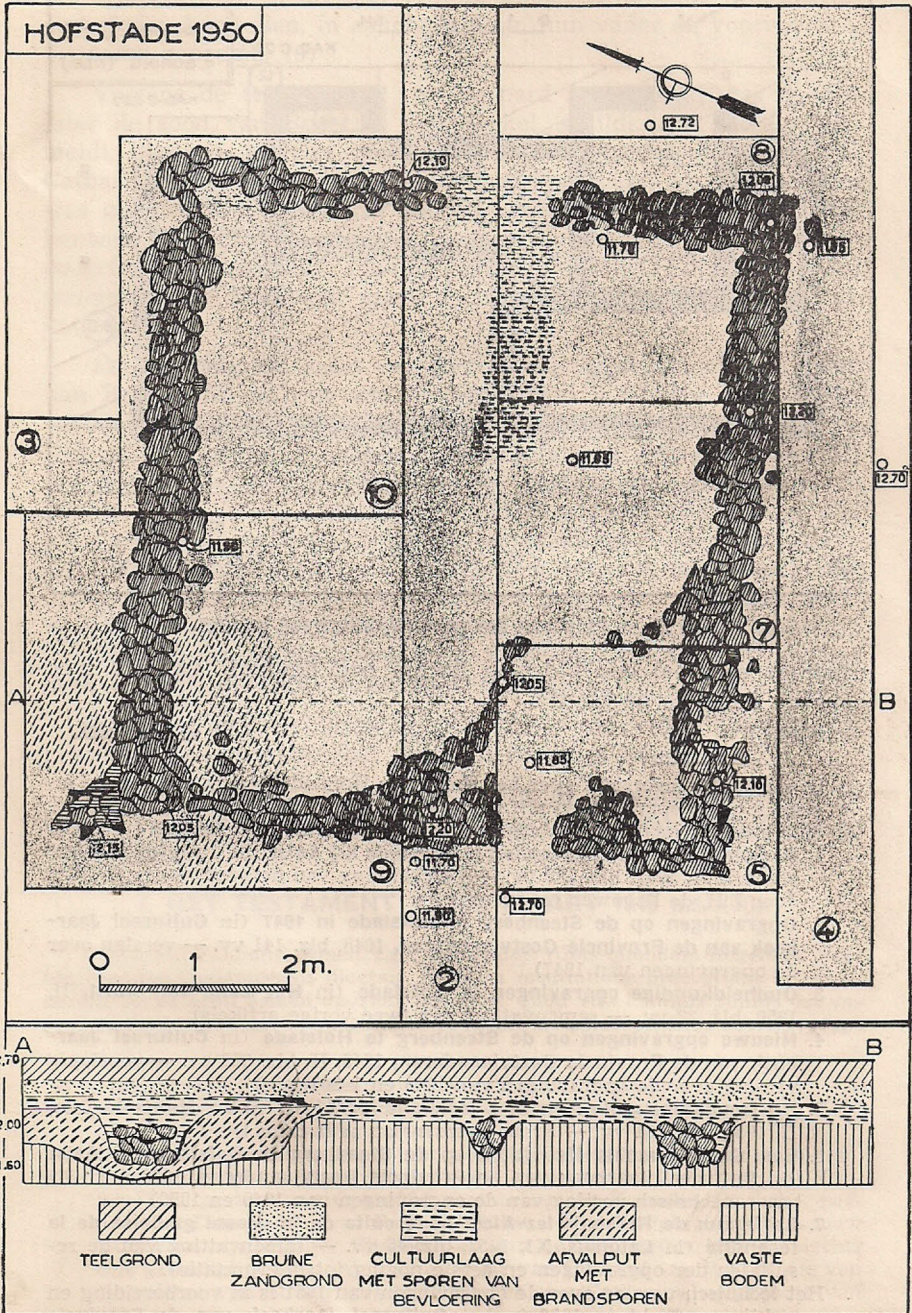

Fig. 9. — Plattegrond van het fanum en profiel van de doorsnede op de lijn A-B.

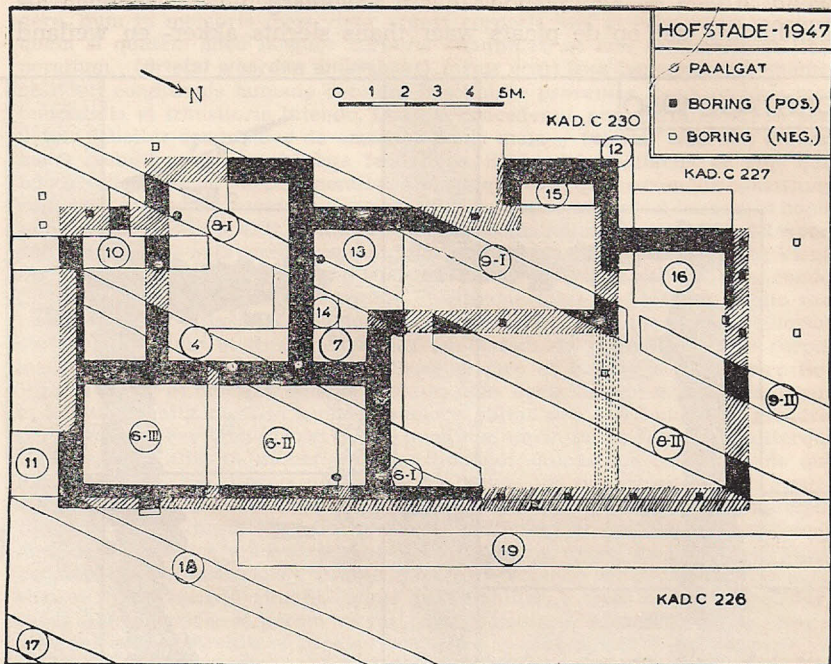

Fig. 10. — Plan van het gebouw ontgraven in 1947.

uitstrekt eenmaal een bloeiend dorpje had bestaan, waarvan niet eens de naam is bewaard! (1)

GENT.

S. J. de Laet.

(1) In dit bondig overzicht over het Romeinse Hofstade ben ik niet nader ingegaan op de opgravingen zelf en de daarbij gevonden voorwerpen. Ik verwijs hiervoor naar mijn vroeger verschenen studies en verslagen:

1. **Romeinse oudheden gevonden te Hofstade bij Aalst** (in *L'Antiquité Classique XVI*, 1947, blz. 287 vv. — beschrijving van de voorwerpen in 1946 door E.H. de Brouwer gevonden)
2. **Opgravingen op de Steenberg te Hofstade in 1947** (in *Cultureel Jaarboek van de Provincie Oostvlaanderen*, 1948, blz. 141 vv. — verslag over de opgravingen van 1947)
3. **Oudheidkundige opgravingen te Hofstade** (in *Het Land van Aalst*, II, 1950, blz. 22 vv. — samenvatting der twee vorige artikels)
4. **Nieuwe opgravingen op de Steenberg te Hofstade** (in *Cultureel Jaarboek van de Provincie Oostvlaanderen*, 1949, II, blz. 322 vv. — voorlopig verslag over de opgravingen van 1949 en 1950)
5. **Un sanctuaire gallo-romain à Hofstade-lez-Alost** (in *La Nouvelle Clío*, II, 1950, blz. 231 vv. — Franse versie van artikel nr 4)
6. **Een Gallo-Romeins Heiligdom op de Steenberg te Hofstade bij Aalst** (in *Cultureel Jaarboek van de Provincie Oostvlaanderen*, 1950, blz. 269 vv. — technisch verslag van de opgravingen van 1949 en 1950)
7. **Le fanum de Hofstade-lez-Alost et le culte de la déesse gauloise de la fécondité** (in *Latomus*, XI, 1952, blz. 45 vv. — samenvatting van de resultaten der opgravingen en eerste poging tot interpretatie).

Het technisch verslag over de opgravingen van 1951 is in voorbereiding en verschijnt wellicht in 1953 in het *Cultureel Jaarboek van de Provincie Oostvlaanderen 1952*. Bij het opstellen van het huidige artikel heb ik reeds ruimschoots gebruik gemaakt van de in 1951 bereikte resultaten.

HET KOLLEGIAAL KAPITTEL TE HAALTERT

1046-1495 (Vervolg)

d. Doel en Verplichtingen.

De schenker doet deze stichting « tot zijn zieleheil en dit zijner verwanten ». De eerste en voornaamste reden er van zal wel geweest zijn het herstel van het onrecht door zijn voorouders gepleegd en tevens het verlangen geestelijke gunsten voor hem en zijn familieleden te verkrijgen. Ook nog de wens zijn kerk bediend te zien door een groot aantal geestelijken en in waarde vermeerderd door een stel kanunniken, die het koorgebed verrichtten. Dit verschijnsel was trouwens algemeen (65). Vooral in de steden verlangde men de goddelijke diensten met evenveel luister te vieren als in de kathedrale kerken. Hieraan juist danken de kollegiale kerken hun ontstaan (66).

De taak van dit kollege van kanunniken wordt in de stichtingsoorkonde niet aangegeven. Wij weten evenwel dat hun voornaamste plicht bestond in het regelmatig zingen van het **koorofficie**. De regel van S. Chrodegang (67) die door een kapitulairische wet van 817 voor alle kapittels van het rijk werd verplichtend gesteld, had er **de dagelijkse plechtige Mis** aan toegevoegd.

Maar « de overgrote meerderheid der kanunniken achtte zich slechts gebonden tot de koordienst en de financiële voordelen, die daaraan vastzaten » (68). W. Nolet en P.C. Boeren wijzen er op dat voor de conventsmis immers het priesterschap was vereist, wat evenwel door de hervormingsstatuten van de 13^e en 14^e eeuw te vergeefs werd beoogd. Want niet alle kanunniken waren priesters, maar slechts « clerici minores » of geestelijken van de lagere rang (69).

Welk groot belang er gehecht werd aan de luister van het koorofficie, valt op in een schrijven van 1272 (70). Bij het bisschoppelijk bezoek was gebleken dat de kollegiale kerk van Haaltert een klaarblijkelijk gebrek had aan koorkappen, en gezien de kerk zelf over de financiële middelen niet beschikte om deze aan te schaffen, werd door het kollege der kanunniken bepaald, dat wie als

(65) DE MOREAU, o.c., III, 347.

(66) **Dict. de Droit Can.**, I, blz. 375.

(67) Deze bisschop van Metz († 766) bracht veel verzachting aan de strengheid van de primitieve constitutie der kanunniken. In 816 werd deze regel door het concilie van Aken goedgekeurd als een middel om de ontbinding tegen te gaan (J. LAENEN, o.c., 444).

(68) W. NOLET, o.c., blz. 207; DE MOREAU, o.c., III, 207.

(69) Zo waren gedurende de 12^e eeuw in de kollegiale kerk van O.L.Vr. te Antwerpen slechts 2 priesters, waar er 4 dienden te zijn (DE MOREAU, o.c., III, 356).

(70) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 14.

kanunnik werd aanvaard, diende een koorkap van 2 ponden te kopen ofwel 2 ponden te betalen tot aankoop van dergelijke koorkap. Ook te Antwerpen bestond een oud gebruik, waarbij de nieuwe kanunnik een zekere som betaalde voor zijn koorkap... Een statuut opgemaakt in 1278 bepaalde dit (sacristij)recht op 5 pond (71).

De levenskwestie voor het koorofficie lag evenwel in de residentieplicht. Hierover wordt verder uitgewijd.

De kanunniken waren ook verplicht, « volgens de eigen en de kerkelijke statuten », jaarlijks aanwezig te zijn op de **algemene kapitels**, die werden gehouden op het feest van S. Marcus (72) en dit van S. Jan-Baptist (73). Daarbij dienen gevoegd de onregelmatige vergaderingen voor de benoemingen en andere aangelegenheden. Zo blijkt uit een oorkonde van 1250 (74), dat de twee kanunniken, bedelers van de zittingspenningen, gehouden waren de rekening van hun beheer wekelijks of veertiendaags voor te leggen, en jaarlijks over het geheel verslag uit te brengen op het Geboortefeest van S. Jan-Baptist (75).

Hier dient de vraag gesteld, wat kwam er terecht van het **gemeenschapsleven**, zoals het aan de kanunniken door de regel van S. Chrodegang en het concilie van Aken (816) was voorgehouden? Pater de Moreau schrijft dat het praktisch vanaf het begin, ten laatste vanaf het einde der 13^e eeuw, in onbruik was geraakt (76).

Het « Statutum antiquum de memoracione » (77), dat dagtekent uit de eerste helft der 15^e eeuw, veronderstelt dat de residerende kanunniken metterwoon gevestigd waren op de parochie, maar niet meer in gemeenschapsleven (78).

Langs de toponymie om vernemen wij dat er te Haaltert een **kapittelhuis** heeft bestaan, wat er op wijst dat de kanunniken vermoedelijk in een claustrum in gemeenschap leefden tot in de 13^e eeuw. Wellicht was dit verdwenen kapittelhuis, waarover sprake in een cijnsnacht van 21 Juli 1695 (79), een herinnering aan het oude claustrum der kanunniken van Haaltert.

e. Benoemingen.

De benoeming van de eerste kanunniken, evenals van de pastoor, behield Engelbert voor aan zichzelf, dit voor de duur van zijn

(71) Fl. PRIMIS, o.c., II, blz. 152.

(72) Statutenboek, blz. 17 r.

(73) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 9, a° 1308.

(74) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 14.

(75) Te Brussel hield het kapittel jaarlijks een algemene vergadering in Juni, evenals op het feest van S. Goedele (8 Jan.) en de Dinsdag na het Oktaaf van Pasen; wyl « de grote kanunniken » elke Zaterdag verzamelden en onregelmatig vergaderden voor de benoemingen (DE MOREAU, o.c., III, 353).

(76) DE MOREAU, o.c., III, 354.

(77) Statutenboek, blz. 17 r - 18 v.

(78) « Etiam per totum annum infra parochiam moram trahet ac domicilium, pro se seu cum alio, in expensis ac aliter honeste, ut moris est, observabit » (Statutenboek, blz. 17 v.).

(79) « vermits te vooren het huys van de selve prebende daer heeft opgestaen ».

leven. Dit recht, hem door de bisschop verleend, ging niet over op zijn nakomelingen. In vele andere stichtingen bleven de benoemingen in de bevoegdheid van de stichtende prins en zijn familie. Zo was het o.m. het geval voor het kapittel van S. Michiel en S. Goedele te Brussel, omstreeks 1047 gesticht door de graaf van Leuven. Te Antwerpen evenwel werden de kanunniken gekozen door de proost en de leden van het kapittel (80).

Voor de toekomst verkreeg de bisschop, wat de schenking der prebenden betreft, het recht op de toekenning van ieder derde plaats, die vrij kwam, terwijl de twee overige te begeben waren door de kanunniken zelf. De benoeming van de pastoor, of «de schenking van het altaar», zoals het in de oorkonde wordt aangegeven, lag voor later volledig in de macht van de bisschop van Kamerijk, die hiervoor jaarlijks — «als een blijk van welwillendheid vanwege de pastoor» — twaalf penningen mocht vragen.

Theoretisch werden dus 2/3 van de kanunniken door het kapittel benoemd, dat eveneens zijn deken (proost) verkoos.

In de praktijk geschiedde de schenking van prebenden zonder de raadpleging van de bisschop, in strijd met de kerkelijke voorschriften (81), maar volgens de bepaling van de stichtingsoorkonden.

De moeilijkheden omtrent de benoemingen zullen met de tijd steeds groter worden. In 1464, bij de benoeming van Steven de Bruwere tot deken en tot een tweede prebende, werd door de leden van het kapittel te vergeefs beroep gedaan op de door de stichtingsoorkonde aan hen toegestane rechten. Kerkelijke sancties brachten hen aldra tot de orde terug.

Buiten deze moeilijkheid om, kennen wij slechts de benoemingen door de hogere kerkelijke instanties, wijl wij volledig onkundig blijven nopens deze door het kapittel zelf verricht.

Want vooral gedurende de 14^e en 15^e eeuw zien wij de pausen herhaaldelijk een prebende doen toekennen aan hun beschermelingen, die maar steeds onvoldaan bleven. Soms werd een prebende zelfs toegekend in het vooruitzicht dat een plaats vrij kwam — sub *expectatione*! —.

Vanaf de 15^e eeuw, en gedurende de 16^e eeuw, waren vele benoemingen, vooral van proosten, in handen van de hertog van Boergondië, als opvolger van de verschillende heren en prinses in de Nederlanden. Zo benoemde de hertog voor alle prebenden te Dendermonde. Door verschillende pauselijke privileges, vooral geschonken aan Flip de Goede, werd deze benoemingsmacht nog uitgebreid (82).

Zo benoemde in 1641 koning Philip, Frans van Schoonenbergh, een der kanunniken van Aalst tot deken van het kapittel. Deze mocht «dan benoemingsbullen vragen aan paus en bisschop» (83).

(80) DE MOREAU, o.c., III, 350.

(81) **Dict. de Droit Can.**, III, col. 554.

(82) DE MOREAU, o.c., IV, 73, 81.

(83) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 119.

Hetzelfde herhaalde zich in 1659, wanneer als opvolger van Jan van den Driessche, Joannes Ferrande Carrido tot deken werd aangeduid (84).

Ten andere, om zich te verdedigen tegen het hoger kerkelijk gezag, deed het kapittel beroep op de wereldlijke macht, die maar al te bereid was zich met deze zaken in te laten. Aldus zien wij het kapittel van Haaltert in 1464 een verweerschrift richten tot de hertog van Boergondië (85), tegen de benoeming van de deken door de paus, waar zijzelf dit recht opeisten. Ook in 1513 (reeds in Aalst), protesteerde het kapittel bij de bisschop van Kamerijk tegen de belofte van een kanunnikaat en prebende aan mag. Germanus Parisot, gezien de benoeming aan hen toekwam (86). Op 25 Oktober 1531 zal het kapittel opnieuw beroep doen op de wereldlijke macht, tegen hun bisschop, die bij een benoeming geen rekening had gehouden met het beurtstelsel. De bisschop werd in het ongelijk gesteld en beboet (87).

De bisschoppen van Kamerijk steunden zich bij deze benoemingen op een faculteit door paus Joannes XXII, op 21 Maart 1317 aan bisschop Petrus verleend, welke hem het recht toekende alle personen in de kollegiale kerken van Zinnik, Haaltert, Lobbes en het H. Kruis te Kamerijk als kanunniken te aanvaarden, in afwachting van prebenden (sub exspectatione prebendarum) (88). Mogelijk werd dit voorrecht door latere pausen aan de opvolgers van Petrus van Mirepoix ook toegekend.

In principe liet de kerkelijke wetgeving toe slechts één beneficie te bezitten, ...de praktijk was evenwel heel anders. Steeds ontmoet men bij pauselijke en bisschoppelijke benoemingen, maar opnieuw dezelfde uitdrukking « non obstantibus », « niettegenstaande de aanvrager reeds in het bezit is van zovele andere prebenden ».

Slechts een paar voorbeelden : Joannes Jacoberti de Hornaing bekwam van paus Innocentius VI een kanunnikaat te Kamerijk (5 Jan. 1371) en een te Luik (14 Februari 1371), al was hij reeds kanunnik te Haaltert (89); Hugo de Varena, kanunnik en deken van het kapittel te Haaltert, ontving een prebende te Veurne de 3 April 1364 en een andere te Rijsel de 3 Juni daaropvolgend (90). En zo kan de lijst voor het S. Gorikskapittel te Haaltert met enkele tientallen worden aangevuld.

De benoemingen binnen het kapittel — tot deken, cantor, scolasticus, enz. — behoorden tot de bevoegdheid van de leden van het kapittel zelf, al werd ook dit niet altijd nageleefd. Zo benoemde (91) Joannes, bisschop van Kamerijk, op 12 Juni 1418, Joannes van Ga-

(84) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 125.

(85) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 29bis.

(86) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 56.

(87) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 70.

(88) **Lettres de Jean XXII**, I, nr 282.

(89) **Suppliques d'Innocent VI**, nr° 160.

(90) id., nr° 929.

(91) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 20.

ver, pastoor te Wijnhuizen, tot deken van het Haaltert's kapittel, in opvolging van Joannes Zeelkens, die aan het dekenaat verzaakte voor de parochiale kerk van Sint-Pieters-Leeuw (92). Joannes de Lapide (Jan van den Steen) kreeg opdracht aan de nieuwe deken de investituur te verlenen.

f. *Omvang van de schenking.*

De oorkonde licht ons niet in omtrent de omvang van de goederen, die aan de kanunniken werden geschonken. In ieder geval moest de opbrengst volstaan tot het jaarlijks uitbetalen der prebende aan de 12 kanunniken. Elk kanunnikaat was immers bedeed met een prebende of jaargeld om in het levensonderhoud te voorzien.

Naast de goederen, welke het kapittel in eigendom bezat, beschikte deze instelling aldaar ook over de inkomsten der tienden. Vermoedelijk behoorden deze tienden aan de pastoor der parochie, aan wie zij door de dorpsheer werden ontnomen, en later, aan het kapittel geschonken, zoals wij lezen in een oorkonde van het begin der 13^e eeuw (93).

Wij willen evenwel nog even terugkomen op de goederen geschonken bij de stichting zelf. In het verweerschrift (94) gericht aan de hertog van Boergondië, in het jaar 1464, komt als bewijsvoering een zeer oud stuk — in quodam folio antiquissimo (95) — voor, waarin de verdeling der goederen onder de verschillende kanunniken wordt aangegeven. Het stuk verstrekt ons gegevens zowel nopens de uitgestrektheid als over de ligging van de meeste gronden:

- (a) 11 bunder land ten Rode (apud Rodem);
- (b) 10 bunder land en meers (waarvan de ligging niet wordt aangegeven; vermoedelijk op de Kruiskouter);
- (c) 7 bunder land nabij de Watervenne (Erembodegem) en 2 op « Berrenghervelt » (Kerksken);
- (d) nog 7 bunder land nabij dezelfde Watervenne en 3 1/2 bunder op het « Berrenghervelt »;
- (e) 7 bunder ten Eekhoutte, 2 bunder te Bambrugge, 1 bunder te Lede en 4 schellingen en 2 hanen op de hoeve van heer Egidius;
- (f) 9 bunder land te Kerksken en 2 schellingen op hoeven aldaar;
- (g) 7 bunder land ten Ede en 3 bunder nabij de Waterlooos;
- (h) 3 bunder nabij den Bruel en 2 nabij den « Noertbroec »;
- (i) 7 bunder in de nabijheid van het Dorp (vermoedelijk het Hameriksveld);
- (j) 7 bunder, waarvan de helft door de inwoners bebouwd, waarvoor zij 33 deniers en 2 kapoenen betaalden, 1/2 bunder op

(92) Naar blijkt uit de benoemingsbrief kwam Joannes de Pinqueguy, pastoor van St-Pieters-Leeuw, de cure van Wijnhuizen.

(93) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 3.

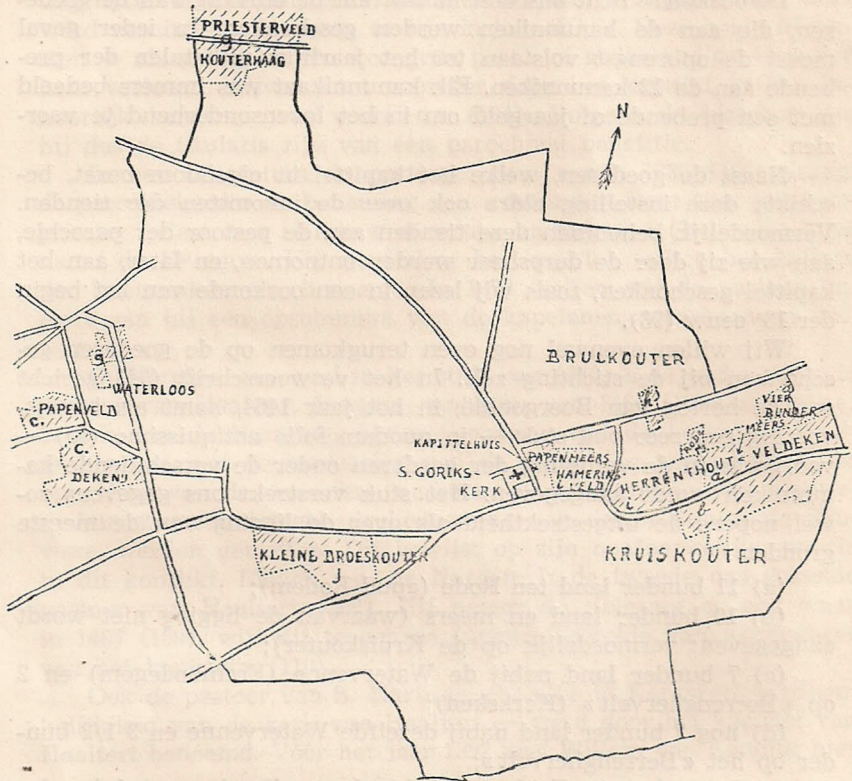
(94) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 29bis.

(95) Dit stuk, in het Latijn gesteld, behoort vermoedelijk tot het midden der 13^e eeuw (niet vroeger, want er is reeds sprake van een deken).

Brantegemveld, evenals de 5^e schoof op 1/2 bunder land te Aaigem;
 (k) 2 bunder ten Eekhout, 2 ten Boekent, 2 ten Eekhout, waar-
 van hij de 5^e schoof ontving en 1 bunder nabij de Kruiskouter.

Daarbij komen nog enkele meersen nabij het Dorp. Verder ook
 de tiendeschuur.

Uit wat voorafgaat blijkt dat de kanunniken te Haaltert zelf

Vermoedelijke oorspronkelijke dotatiegoederen van het kapittel te Haaltert.

ongeveer 62 bunder of 248 dagwand in eigendom hadden, daarbij
 nog enkele meersen en de tienden; te Erembodegem 14 bunder, te
 Kerksken 14 1/2 bunder, 2 bunder te Bambrugge en 1 bunder te
 Lede. In totaal 90 à 100 bunder. Het is niet onmogelijk dat de oor-
 spronkelijke schenking van Engelbert reeds was vermeerderd door
 giften. Hierop wijzen b.v. de 2 bunder te Bambrugge, het bunder
 te Lede, de 5e schoof op een paar partijen.

Volgens de Loper van Haaltert-Kerksken van 1732 bedroegen
 de kapittelgoederen alsdan o. 350 dagwand te Haaltert en o. 30 dag-
 wand te Kerksken (96). Met deze gegevens was het mogelijk ver-

(96) De kerkgoederen bedroegen 50 dagwand, w.o. het kerkblok van 36 d. op
 de Kruiskouter; de curegoederen overtroffen de 40 dagwand, w.o. een
 blok van o. 30 d. op de Drinkelink; de h. geestgoederen beliepen o. 35 d.

schillende prebenden terug te vinden, zoals zij gedurende de 13^e eeuw bestonden en wellicht bij de stichting waren geschonken (97).

Wanneer, door allerlei omstandigheden, de prebenden niet meer volstonden voor het onderhoud der bezitters, werden, gedurende de 13^e eeuw, sommige prebenden voorlopig, en weldra bestendig, verenigd met een of andere winstgevende plaats (98). Dit werkte het niet-resideren in de hand.

g. Verplichtingen van het kapittel.

a) Was het kapittel als dusdanig vrij van zielezorg, toch kreeg het meestal tot opdracht de zielelast over de bevolking door een zijner leden of door een andere priester te laten waarnemen en daarover de bisschop rekenschap te geven (99).

De gewone titel voor de zielezorgers in de kollegiale kerken der 13^e en 14^e eeuw, «**plebanus**» (100) treffen wij ook te Haaltert aan in een oorkonde van 1250 (101). Hij was geen lid van het kollege der kanunniken.

De plebanus was de vervanger der kanunniken, vanaf het ogenblik dat deze de incorporatie van hun residentiekerk hadden gekregen. Want eerst hebben beiden afzonderlijk bestaan: de geestelijkheid belast met de zielelast der plaatselijke bevolking en de ge-

(97) Aan (a) beantwoorden in de Loper nrs 110 (10 d. 35 1/2 r.), 111 (15 d. 39 1/2 r.) op Herrenthoutveldeken, in de nabijheid nrs 1278 tot 1280 (6 d. 32 1/4 r. + 8 d. 78 r. + 2 d.) de «Vier bunder», voeg daarbij nr 109 (2 d. 24 1/2 r.) in één blok.

(b) = nrs 174 tot 183 (7 d. 83 r. + 2 d. 91 r. + 4 d. 21 r. + 4 d. + 2 d. 2 r. + 2 d. 13 r. + 1 d. 7 1/2 r. + 3 d. 59 1/2 r. + 6 d. 93 1/2 r. + 7 d. 51 r.) op de Kruiskouter.

(c) = nrs 421 tot 428 te Kerksken op het Bergveld (2 d. + 2 d. + 2 d. 87 3/4 r. + 2 d. 87 3/4 r. — deze twee laatste kapelrijgoed van Haaltert — + 4 d. 49 r. + 1 d. 11 1/2 r. + 1 d. 11 1/2 r. + 6 d. 52 r.).

(e) = nrs 1582 en 1583 (11 d. 44 1/4 r. + 7 d. 95 1/2 r.) op de «Dekenij en nrs 1577 en 1578 (3 d. + 4 d. 12 1/2 r.) op het Papenveld.

(f) = wat, volgens de loper van 1732, overblijft aan prebendegoederen (16 d. 90 r.) en kapelrijgoederen van Haaltert (20 d.).

(g) = nrs 1986 tot 1996 op de Kouterhaag en het Priesterveld (1 d. 81 1/2 r. + 1 d. 81 1/2 r. + 3 d. 63 r. + 2 d. 75 r. + 1 d. 25 r. + 4 d. 13 r. + 3 d. + 4 d. 86 r. + 3 d. 96 r. + 5 d. 42 r. + 63 r.) + nabij de Waterlooos.

(h) = vermoedelijk nrs 1262, 1263, 1334, 1335.

(i) = Hameriksveld en gedeelte van Herrenthoutveld, nrs 101 tot 107 (7 d. 72 1/2 r. + 7 d. 72 1/2 r. + 1 d. 55 r. + 1 d. 55 r. + 4 d. 3 1/2 r. + 4 d. 3 1/2 r. + 3 d. 54 r.).

(j) Vermoedelijk op de Droeskouter, nrs 431 tot 440 (2 d. + 2 d. + 6 d. 77 r. + 2 d. 32 r. + 2 d. 43 1/2 r. + 1 d. + 3 d. 97 1/2 r. + 4 d. 2 r. + 2 d. 12 1/2 r. + 4 d. 14 1/2 r.).

Verder de Papenmeersen (nrs 82 tot 90) en de Herrenthoutmeersen (nrs 95, 96).

(98) **Dict. de Droit Can.**, III, col. 555.

(99) W. NOLET, o.c., blz. 201.

(100) Plebanus» is afgeleid van «plebs», waarmee oorspronkelijk in de Karolingische Capitularia bedoeld werd de gemeenschap van de parochianen, de parochie, meestal zelfs de doopkerken...» (VERBESSELT, I, blz. 206).

(101) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 4.

meenschap of fraternitas gehecht aan de koordienst (102), al weten wij voor Haaltert dat dezelfde kerk de rol van kollegiale en parochiale had te vervullen.

Er bestond een gewoonte in het onderhoud van de plebaan te voorzien door giften uit de algemene graanschuur der kanunniken, nl. 32 sesters graan (103) plaatselijke maat. Hij zal dit blijven ontvangen, maar ook deel hebben, zoals de andere kanunniken, in de dagelijkse bedelingen, zelfs wanneer hij door een parochiaal werk werd verhinderd aanwezig te zijn in het officie. Deze beide inkomsten — als het ware een «congrua pars» of strikt nodige — zullen hem verleend blijven «tot wanneer door het kapittel in een behoorlijk benefitie was voorzien» (104). Volgens de bisschop zou hij dus de titularis zijn van een parochiaal benefitie.

In het «Statutum de portione curati» van 1330 (105) draagt de parochieherder de benaming van «**curatus**». Deze titel voor een priester belast met zielezorg of «cura animarum» (106) verschijnt vanaf de 13^e eeuw. Hij werd door het kapittel, buiten het kollege der kanunniken om, benoemd. In 1379 treffen wij de pastoor immers aan bij een opsomming van de kapelannen, vicarissen en kosteren.

Guillermus, genoemd in het stuk van 1330, is de oudst gekende pastoor van Haaltert. Volgens een bron van 1464 (107) werd heer Livien van de Norgate, priester, pastoor van de kerk van Haaltert, gelast met de uitvoering van de pauselijke voorschriften tot opheffing van de censuren, waardoor de kanunniken van kapittel in hun weerstand tegen de benoeming van deken Steven de Bruwere, werden getroffen. Dit bewijst op zijn onafhankelijke positie in dit konflikt. Lieven van de Norgate is de tweede ons gekende pastoor van Haaltert (108). Hij neemt de zielezorg er nog waar in 1483 (109), wyl hij tevens de functie vervulde van «ontvanger van het kapittel» (110).

Ook de pastoor van S. Martinus parochie te Kerksken — afhankelijkheid van de kerk van Haaltert — werd door het kapittel van Haaltert benoemd. Vóór het jaar 1392 was Willem van Landuit hier

(102) J. LAENEN, o.c., 453.

(103) Bij de overbrenging van het kapittel naar Aalst, leren wij, uit de overeenkomst tussen de bisschop van Kamerijk en het kapittel te Aalst (16 November 1498), de samenstelling van deze 32 sesters kennen, nl. 8 sesters tarwé, 8 sesters rogge, 8 sesters gerst en 8 sesters haver + 8 mandellen stro, 2 van ieder soort. — Reeds in 1330 werd dit trouwens uitvoerig bepaald.

(104) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 4.

(105) Statutenboek, blz. 6 r. - 7 r.

(106) «De eerste uitdrukking zou «curatus vicarius» geweest zijn, dus de titel van «vicarius» belast met de zielezorg, onderscheiden van de andere «vicarii» (VERBESSELT, o.c., I, blz. 262.

(107) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 29.

(108) DUBREUILLE, in A.H.E.B., jg. XXXIV, 1908, blz. 242, nr 588 noemt in 1438 (3 Dec.) **Jean de Plassey**, pastoor van S. Gorik te Haaltert; die evenwel voor 5 Dec. 1438 (A.H.E.B., jg. XXXII, 1906, nr 206), de annaten betaalde als deken van het S. Gorikskapittel te Haaltert.

(109) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 35.

(110) Dek. Arch. Aalst, Oork. nr 34.

pastoor (111). In 1429 bekwam Jan Passeris er de plaats van pastoor ter opvolging van Jan Stoerman, die aan deze plaats verzaakte (112).

b) De deken en het kapittel hadden, volgens een handschrift van 1438 en bewaard in de kerk van S. Vincentius te Zinnik (113), ook verplichtingen tegenover de bisschop van Kamerijk :

(1) Vooreerst de visitatierechten — debet visitationem —. Oorspronkelijk kwamen die toe aan de bisschop of zijn afgevaardigde, voor bezoekingsonkosten; weldra werd het een vast recht, ook zonder bezoek (114). De vaste taks bedroeg voor het kapittel in 1438 VIIxx groten Kamerijkse munt (115).

In 1363 werden door paus Urbanus V de taksen met de helft verminderd voor de bisdommen van Frankrijk, dus ook voor Kamerijk, waarvan Haaltert deel uitmaakte (116).

(2) Verder moesten de deken en het kapittel jaarlijks op het feest van S. Remigius de synode te Kamerijk bijwonen.

c) Bij het overlijden van de bezitter van een prebende was men gehouden, aan de H. Stoel annaten of de vruchten van het eerste jaar te betalen (117). De pauselijke bulle «Dicet in diversis ecclesiis», van 5 Januari 1319, had de richtlijnen voorgeschreven die men diende te volgen in de kerken, waarin een zeker aantal geprebendeerde kanunnikaten bestonden. Kanunniken, die weigerden de annaten te betalen op de vruchten van de gronden, op roerende en onroerende goederen, welke zij in gemeenschap bezaten, werden door paus Joannes XXII hiertoe verplicht. Het kostte aan de apostolische inzamelaars van de H. Stoel dikwijls veel moeite de verplichte annaten los te krijgen (118).

Zo werd in Februari 1469 Steven de Bruwere, deken van het kapittel te Haaltert, verplicht voor de apostolische kamer in het bisdom Utrecht te verschijnen, voor het geding ingespannen tegen de inzamelaar Everard Zondebach (119).

Willem de Fabrica betaalde op 5 Oktober 1329 voor een prebende in S. Gorikskapittel te Haaltert, welke vrij kwam door overlijden van Willem Merlerii, 28 pond parisis Vlaamse munt (120).

Spaen genaamd de Fries beloofde, op 72 Okt. 1422, de annaten te betalen voor een kanunnikaat en een prebende te Haaltert, vrij door het overlijden van Pierre le Prêtre (Petrus Clericus) (121).

(111) Ra. Brussel: Rekenkamer van Vlaanderen, nr 7478.

(112) DUBREUILLE, in A.H.E.B., jg. XXXI, 1905, blz. 288, nr 446.

(113) REUSSENS, in A.H.E.B., jg. XXVIII, blz. 221-229.

(114) Fl. PRIMS, o.c., IV, 2 b., blz. 12.

(115) Volgens een ander handschrift uit dezelfde eeuw VIIIxx gr.

(116) REUSSENS, in A.H.E.B., jg. XXVIII, 1900, blz. 230.

(117) In voege gebracht door paus Clemens V, werd dit gebruik veralgemeend door paus Joannes XXII (Fl. PRIMS, o.c., IV, 2e b., blz. 12).

(118) G. MOLLAT: Contribution à l'histoire de la Chambre apostolique au XIVe siècle, in *Revue d'Hist. Eccl.*, jg. XLV, 1950, 91-94.

(119) D. BERLIERE: *Inventaire Analytique des Diversa Camerilia des Arch. Vat.*, nr 653.

(120) D. BERLIERE: *Les Collections pontificales dans les anciens dioc. de Cambrai, Therouanne et Tournai, au XIVe siècle*, p. 35.

(121) DUBREUILLE, in A.H.E.B., jg. XXXI, 1905, p. 24, nr 74.

Willem Adriani beloofde de annaten te betalen voor een kanunnikaat te Haaltert, vrij door verzaking van J. van Gavere, op 20 Maart 1425 (122). Dezelfde liet, als deken van het Haalterts kapittel, op 8 April 1429, de annaten betalen voor een tweede prebende verbonden met het dekanaat (123).

Op 24 Okt. 1429 beloofde Arnould de Busco de annaten te betalen voor een kanunnikaat en een prebende te Haaltert, vrijgekomen door het overlijden van Willem Pulcrinepotis (124).

Bartholomeus Poignare betaalde, op 7 Augustus 1429, de annaten voor een prebende als kanunnik te Haaltert, vrijgekomen door het overlijden van Barth. de Montepulcro (125).

Op 24 Dec. 1438 verplichtte Matthéus Aubron zich namens Jan de Plasseye, de annaten te betalen voor het dekanaat van S. Gorikskapittel te Haaltert, dat was vrij gekomen door het overlijden van Willem Galland (127).

Wij stellen vast dat de annaten steeds werden geëist bij overlijden, nooit bij permutatie; er komen een paar gevallen voor waar dit recht werd opgevorderd bij verzaking.

d) Verder waren er ook nog de bisschoppelijke vorderingen of het bisschoppelijk recht, nl. het carthedraticum, door de bisschop opgeëist uit hoofde van zijn waardigheid... Een capitulare van Karel de Kale (843) bepaalde de onderscheidene hoeveelheden, welke door iedere parochie verschuldigd waren (128). Sommige kapitels, o.m. de kollegiale kapitels van Luik waren hiervan ontslagen (129).

Deze taxatie was veranderlijk en verschilde van eeuw tot eeuw. Ze diende meestal betaald te worden aan de deken of aartsdiaken, op de jaarlijkse verplichte synode (130).

Omstreeks het jaar 1330 betaalde het kapittel van Haaltert 6 pond 18 schell. 3 den. tur. parv. (131).

De kerk van Haaltert was, gedurende de 14^e, 15^e en 16^e eeuw getaxeerd op 18 pond par.; deze van Kerksken op 17 pond par. (132). Dit voor de parochie.

Voor de prebenden der kanunniken, evenals voor de kapelanieën in de kerk van Haaltert, was de taxatie in 1438 verschillend. De deken was getaxeerd op 60 pond par.; Willem Franconis op 30

(122) id., p. 37, nr 168.

(123) id., p. 287, nr 435.

(124) id., p. 291, nr 463.

(125) id., p. 291, nr 468.

(126) Robert ARNOLD: **Repertorium Germanicum. Regesten aus des päpstlichen Archiven, Pontificat Eugens IV**, I. Berlin. 1897.

(127) DUBREUILLE, in A.H.E.B., jg. XXXII, 1906, p. 63, nr 206.

(128) VERBESSELT, o.c., I, blz. 296.

(129) DE MOREAU, o.c., III, 352.

(130) VERBESSELT, o.c., I, blz. 296.

(131) D. BERLIERE: **Les Collect. pontificales dans... Cambrai, au XIVe S.**, p. 11.

(132) REUSSENS, in A.H.E.B., jg. XXVIII, 1900, blz. 304. — Ter vergelijking Aaigem 20 pond par., Denderhoutem 20 pond par., Mere 20 pond par., Nieuwerkerken 16 pond par., Welle 30 pond par.

pond par.; Walterus de Boussout op 40 pond 10 schell. par.; Henricus de Condaco op 25 pond par.; Nicolaus Presbiter op 32 pond par.; Anselmus de Blekin op 37 pond 6 schell. par.; Joannes de Florines op 31 pond 4 schell. par.; Joannes de Soriel op 40 pond par.; Lambertus de Caslete op 40 pond par.; Joannes van Leuven op 12 pond par. en Aubertus op 36 pond par.; de eerste kapelaan was getaxeerd op 20 pond par., de 2^e op 12 pond par., de derde op 25 pond par., de 4^e op 12 pond par., de 5^e (de kapelanie van O.L. Vrouw) op 25 pond par., voor de 6^e wordt geen taxatie aangegeven (133).

Deze taksen waren te betalen bij het aanvaarden van de prebende. Zo ging Thomas Spinellis, Florentijns koopman, op 10 Januari 1446 de verbintenis aan, namens Dirk van Zuerendriesch, geprebendeerd karrunnik van S. Gorik te Haaltert, 30 florijnen te betalen (134). — *Wordt vervolgd.*

HOFSTADE.

J. de Brouwer.

Twee testamenten van Bernard van Brakel

(1346 en 1356)

Testamenten, bijzonder deze uit ver vervlogen eeuwen, zijn doorgaans een rijke bron voor de geschiedenis en aanverwante vakken. Wat voor schatten aan genealogische gegevens, aan historisch materiaal, zowel staatkundig als kerkelijk, aan toponiemen, legt het geduldig uitpluizen van deze verfrommelde perkamenten niet bloot?

We publiceren hier een paar testamenten uit het rijke archief-fonds der voormalige kartuize St-Martens-Bos te St-Martens-Lierde. Ze zijn van de erflater Bernard van Brakel. De testamentaire detaillering zijner onroerende goederen, voor wat betreft hun ligging en de toewijzing aan de erfgenamen of begunstigen, vermeldt een niet onbelangrijk aantal toponiemen en namen van personen en van geestelijke instellingen uit de zuidelijke strook van het land van Aalst. Uit dien hoofde verdienen beide dokumenten wel het licht te zien. Meer dan één zoeker naar gegevens voor het uitwerken ener locale geschiedenis uit voornoemde streek, zal er, zonder twijfel, zijn gading in vinden.

Het tweede testament is omvangrijker en meer uitgestippeld dan het eerste. Het is overigens het definitieve. Om maar één punt als voorbeeld aan te halen: de erflater toont er zich, in vergelijking met zijn eerste, veel milder ten voordele van de pas gestichte kar-

(133) id., blz. 164.

(134) D. Ursm. BERLIERE: *Invent. Anal. des Libri obligationum et solutionum des Arch. Vat.*

tuize van *St-Martens-Lierde*. Deze zijn laatste wijsbeschikking rangschikt hem onder de edelmoedigste weldoeners der jonge kartuize.

Bernard van Brakel behoorde tot de Vlaamse adellijke familie van Brakel, die tot in de 14^e eeuw over de heerlijkheid Brakel — het domein dat overeenstemde met het grondgebied van de huidige gemeenten Nederbrakel en Optrakel — heerste. De van Brakels, heren van Brakel, hadden te Optrakel hun kasteel. Als wapen voerden ze in rood vier zilveren kepers.

Over de familie van Brakel is weinig bekend. Volgens Le Carpentier (1) was de 35^e bisschop van Kamerijk, Lietbertus van Brakel, de zoon van Lietbertus, heer van Brakel, gehuwd met Alisia van Florines. De bisschoppelijke zetel van Kamerijk, die hij in 1049 besteeg, heeft hij 27 jaar bezet. Na zijn dood werd hij opgevolgd door zijn neef, Geraard II. (2) Baldericus, kronijkschrijver en tijdgenoot van de bisschop, schreef over hem: «Lietbertus... qui ex Brachatense patria nobili ortus prosapia...» wat betekent: «Lietbertus... in Brachatium uit edelen stam geboren» (3) Meyerus vertaalt Brachatium door Brakel in het Land van Aalst. (4) Andere oude geschiedschrijvers als van Gestel (5) en Sanderus (6) beaamen Brakel als de geboorteplaats van bisschop Lietbertus. (7)

In de 11^e eeuw kwam de heerlijkheid Brakel onder het gezag en in het bezit van een vreemde familie. Petronella van Brakel huwde met Sigerius van Kortrijk. Doch Erasmus de Kortrijkenaar, heer van Brakel, die op 8 November 1213 overleed, nam de naam van Brakel terug aan. Daniël van Brakel, zoon van voornoemde, overleed in 1320. Deze had twee zonen: Robrecht van Brakel, die in de familie een nieuwe tak stichtte, namelijk deze der Courtaubois, en Erasmus, erfgenaam der heerlijkheid Brakel. Erasmus huwde Ida van Wieze. Hij was lid van de ridderorde. In 1333 overleed hij. Zijn dochter Joanna van Brakel, die de heerlijkheid erfde, trad in de echt met Colardus de Brugelettes. (8) Meteen verdween voor goed de naam van Brakel uit de reeks heren van Brakel. Waarschijnlijk omvatte de heerlijkheid rond die tijd enkel nog Optrakel. Een grafscript in de kerk van Optrakel, uit 1569, door van Gestel opgetekend — de grafsteen bestaat sinds lang niet meer — vermeldt nog; Erasmus van Brakel, gehuwd met Agnes van Coye-

(1) LE CARPENTIER Jean : Histoire de Cambray, 2 vol. (1664) T. 1, blz. 350.

(2) DE CASTILLON J.B. : Sacra Belgii Chronologia. Bruxellis 1719. Series Episcoporum, blz. 328.

(3) BALDERICUS : Chronicon Camerense et Atrebanse, sive hist. utriusque ecclesiae III libris... Duaci 1615. Cap. 61

(4) MEYERUS : Annales Flandriae, fol. 28.

(5) VAN GESTEL : Historia Sacra et profana Archiep. Mechl.

(6) SANDERUS : Flandria Illustrata. T. IV, blz. 166.

(7) Zie over het leven van bisschop Lietbertus :

— Theo Brakels : De Wonderbare Historie van Lietbertus van Brakel Kortrijk, z.d.

— Theo Brakels : Geschiedenis van Nederbrakel en Optrakel en Omstreken. Ronse 1932, blz. 209-211.

(8) Theo Brakels : Geschiedenis van Nederbrakel..., blz. 20 en 175-179.

ghem. Deze draagt niet meer het prerogatief van zijn voorvaderen. Hij moet in, of kort vóór 1569 overleden zijn, daar, weer volgens het grafopschrift, in dit jaar zijn 12 kinderen de oude familiegrafzerk deden herstellen, in aandenken aan hun vader en voorvaderen, bij name genoemd. (9)

Volgens de testamenten van Bernard van Brakel was de erf-later de zoon van Rogerius van Brakel, schildknaap. Verder vermeldt Bernard als zijn broer en zusters: Margaretha, Elisabeth, Catharina en Warner, die een zoon had, met name Daniël. Bernard was gehuwd met Jakemine, zonder verdere aanduiding van familienaam. Ze bleven kinderloos. Onder zijn testamenteurs vernoemt de erf-later onder meer: Olivier, heer van Brakel, Catharina, diens echtgenote en Elisabeth, diens dochter. Waren ze familie van elkander?

En hier rijst het groot vraagteken. Olivier draagt niet de naam van Brakel; hij is heer van Brakel. Ofwel is hij een van Brakel en heer van het domein; wat onmogelijk blijkt, vermits rond die tijd de titel overging naar een andere familie. Ofwel behoort hij niet tot de van Brakels. Hoe dan de betamingen «dominum de Brakle...», «Olivier, rudder, heere van Bracle» op te helderen, ook om voorgaande redenen? Hoeven we te kiezen tussen het dilemma: ofwel wordt Brakel als Nederbrakel bedoeld, ofwel bevat het onder nota 8 vernoemde werk onjuiste gegevens? Dit staat alleszins vast: uit een parochiaal oogpunt, maakt de erf-later duidelijk onderscheid tussen Nederbrakel en Opbrakel. Uit feodaal oogpunt deed hij dat niet. Hij vernoemt enkel Brakel.

We laten het voorlopig bij het stellen der vraag, tot een uitgebreider dokumentatie het oplossen mogelijk maakt.

Dezelfde conclusie passen we toe op de begrijpelijke vraag, in hoever Bernard van Brakel verwant was met de van Brakels, heren van Brakel.

I. HET TESTAMENT VAN 3 MAART 1346 n.s. (10)

« In nomine Domini. Amen. Ego, Bernardus, filius quondam Rogeri de Brakle, clericus Cameracensis diocesis, in dubia meditatione precogitans et considerans verba beati Jacobi apostoli, qui dicit, quod vita hominis similis est vapori et quod nichil certius est morte et nichil incertius est hora mortis, prop-

(9) Theo Brakels: Geschiedenis van Nederbrakel..., blz. 20.

(10) RIJKSARCHIEF GENT: Fonds Kartuziers St-Martens-Bos. Charters. Verkoop de Portemont nr 2822.

Origineel op perkament; erg beschadigd. Hoogte 475 mm, breedte 500 mm. Van de 10 zegels: Bernard van Brakel, prior der kartuziers van St-Martens-Bos, pastoor van Opbrakel, pastoor van St-Kornelis-Horebeke, pastoor van Elst, pastoor van Parike, Olivier, heer van Opbrakel, zijn vrouw Catharina, zijn dochter Elisabeth en Jan de Brugelettes, zijn er slechts drie gedeeltelijk bewaard: namelijk die van Bernard van Brakel, die van de pastoor van St-Kornelis-Horebeke en van Catharina, echtgenote van Olivier.

Het stuk heeft dubbel perkamenten staart; zegels in bruin was. Rugnota (15^e eeuw): Testamentum Bernardi de Bracle.

terea nolo decedere intestatus, ne, quod absit, morte occuper repentina, desidero, dum in membris meis vigor vigeat corporis mei et ratio regit mentem, quam si quidem adeo languor corporis obnubulat, ut non solum rerum temporalium... **(drietal woorden onleesbaar)** ipsius cogit ipsa languoris vehementia oblivisci conditionis humane debitum inevitabile prevenire, bona quoque mea temporalia et transitoria intendo, Domino concedente, pro spiritualibus et perpetuis feliciter commutare de omnibus bonis meis... **(viertal woorden onleesbaar)** mobilibus et immobilibus, feodalibus, libris et hereditariis, ac aliis quibuscumque bonis ad me pertinentibus ubicumque et in quibuscumque consistunt, cum sana mente et provida ratione ob salutem anime mee et ad laudem et honorem Illius novi testamenti Mediatoris, qui ab hoc mundo migrari... **(drietal woorden onleesbaar)** suis recedere noluit intestatus, sueque gloriose Genetricis Virginis Marie ac omnium Sanctorum suorum, civium celestium supernorum, condo, dispono et ordino meum testamentum et ultimam meam voluntatem, titulo veri testamenti seu cujuslibet alterius ultime voluntatis aut nomine codicillorum secundum modum et formam inferius annotatam. In primis comendo corpus meum et animam meam altissimo Creatori meo et beatissime Genetrice Sue Virgini Marie et omnibus sanctis Ejus; et volo, ordino atque mando pro omnia et singula debita mea, in quibus tempore obitus mei ero obligatus, plenarie pervolvantur. Preterea volo et ordino quod si alium injuriam fecerim qualiterque sive de bonis alicujus minus juste quoquomodo quicumque habuerim, de quo executoribus meis inferius nominatis seu tribus vel quator ex eisdem secundum ipsorum arbitrium sufficienter constare poterit, quod de hoc conquerentibus de me, ut predicatur, fiat restitutio sufficiens et condigna. Item deinde desi [sic] lego pro anniversario meo et Jakemine uxore mee, singulis annis perpetualiter in ecclesia de Brakle Superiori faciendo duodecim solidos parisienses, quos assigno singulis annis perpetualiter... **(een woord onleesbaar)** super unum giornale et decem virgas prati jacentis in Magno Prato de Brakle inter curiam de Brakle et Riedbeke ad [sic] quondam fuit Balduini de Neve, et sic dividendos, videlicet curato ibidem tres solidos singulis annis capiendos, et clerico ibidem seu matriculario dicti ecclesie duodecim denarios parisienses et mediantibus dictis quator solidis dicti curati et clericus seu matricularius tenent singulis annis post decessum eorum seu cujus alterius... **(drietal woorden onleesbaar)** decessit, anniversaria eorum facere seu ipsius qui primus ex ipsis conjugibus fuit viam universe carnis ingressus, solemniter in ecclesia supradicta et pulsare campanas ad dictum anniversarium ut est moris; ecclesia dicta de Brakle Superiori residuum dictorum duodecim solidorum habebit, quod ascendit ad octo solidos pro se... **(drietal woorden onleesbaar)** dictis octo solidis ecclesia tenetur ad anniversarium uniuscujusque conjugum singulis annis sex candelas sufficientes et sex denarios parisienses ministrare pro offeritorio in missis anniversariis dictorum Bernardi et Jakemine, conjugum, et pro animabus eorumdem ad altare faciendo, ita tamen quod dictos duodecim solidos non recipiet infra prefatum decessum amborum conjugum, scilicet de media parte pro quolibet defuncto erunt contenti. Item do et lego ecclesie et opus fabrici et Sancte Crucis ibidem quatuor libras parisienses sola vice. Item do et lego pro anniversario meo singulis annis perpetualiter in ecclesia de Viana faciendo duodecim solidos parisienses, quos assigno perpetualiter singulis annis capiendo super fundum et mansuram meam, quam possideo in Viana, sic dividendos: ecclesie de Viana tres solidos parisienses, curato ibidem decem et octo denarios parisienses, clerico seu matriculario ibidem sex denarios parisienses, mense vero Sancti Spiritus sive pauperibus ibidem septem solidos parisienses. Item do et lego pro anniversario meo singulis annis et perpetualiter in ecclesia de Bracle Inferiori faciendo ecclesie de Brakle Inferiori tres solidos parisienses: curato ibidem duodecim denarios parisienses, clerico ibidem quatuor denarios parisienses, pauperibus ibidem quindecim solidos parisienses, quos solidos et denarios, prout superius ordinavi, assigno singulis annis perpetualiter capiendos super terram, pratum et vivarium, que vocantur Dorenboesch, jacentia in parrochia de Brakle Inferiori, que nunc possideo; et si premissa bona minus sunt sufficientia ad legata et supradicta solvenda, addo omnia bona mea mobilia et immobilia ad premissa legata et subsequentia plenarie persolvenda. Item do et lego supradicta bona de Dorenboesch et alia bona mea mobilia et immobilia, prout dictum est pauperibus Sancti Petri et Sancti Martini de Rothnaco, ad qualibet parrochiam quindecim solidos singu-

lis annis et perpetualiter capiendos. Item consimili modo do pauperibus de Petenghem quinque solidos parisienses. Pauperibus de Salardinghes, tres solidos parisienses singulis annis et perpetualiter capiendos supra dicta bona de Dorenboesch et alia bona, prout superius continetur. Item do et lego monasterio Cartusiensium in Bosco decem et octo solidos parisienses perpetualiter singulis annis capiendos supra dicta bona de Dorenboesch et alia bona, secundum quod superius est prefatum, sub illa conditione quod prior dicti monasterii de Bosco executionem mei testamenti intercipere dignetur cum aliis executoribus meis infrascriptis; alioquin nolo quod plus habeat dictum monasterium quam duos solidos parisienses supra bona de Dorenboesch perpetualiter capiendos pro anniversario meo ibidem perpetualiter faciendo. Item do et lego monasterio Vallis Virginum in Pamella viginti solidos parisienses perpetualiter capiendos supra unum giornale prati vel circiter jacentem circa finem loci, qui dicitur Stridemerschs, quod fuit Stephani, dicti Majoris, pro anniversario meo ibidem perpetualiter faciendo. Item do et lego sola vice ecclesie Sancti Hermetis Rothnacensis decem solidos parisienses. Item ecclesie de Nazareth viginti solidos parisienses sola vice. Item Fratribus Minoribus in Gandavo decem solidos parisienses. Item fratribus Predicatoribus in Gandavo, Augustinensibus de Aynghem, Minoribus de Aldenardo, Carmelitis in Gandavo, Willelmitis in Alosto, cuilibet eorum unam virtellam bladi. Item do cuilibet ecclesie subsequenti ad luminare tres solidos parisienses sola vice tantum, videlicet de Floesberghe, de Eversbeke, de Parreke, de Lirda Martini, de Oudenhove Marie, de Roesbeke, de Mighelbeke, de Elst, de Zeghelsem, de Scornaco, de Hoerenbeke Co[rnelii. Item] do ecclesie de Hoerenbeke Sancte Marie viginti solidos parisienses; item ecclesie de Huse duodecim solidos parisienses; item ecclesie de Edelaer quinque solidos parisienses; item hospitali de Aldenardo viginti solidos parisienses. Item hosp[itali]... **(tiental woorden weggevallen door beschadiging)** [p]auperibus de Belle in Flandria tres libras parisienses. Et premissa non do nisi sola vice, ubi non facio mentionem de perpetuo capiendo. Item pauperibus de Pamella viginti solidos parisienses sola vice. Item nobili domine, domine de Loes et de Cingi quinque libras... **(achtal woorden verdwenen)** defuncti. Margarete, sorori mee, Elisabeth, sorori mee, et Catherine, sorori mee, cuilibet earum quinque libras grossorum, ita quod filii fratris mei predicti pro sola persona computentur et sub illa conditione, quod si aliqua bona supercreverint executionem mei... **(zestal woorden verdwenen)**, volo ex tunc atque mando quod executores infrascripti summam dictarum quinque librarum grossorum dictis heredibus meis debeant et teneantur augmentare factam quantitatem bonorum superventientium, executione mei testamenti facta, ut premititur. Volo etiam, quod si bona mea ad executionem mei testamenti non sufficiunt faciendi, quod... **(een woord verdwenen)** dicti executores mei summam dictorum quinque librarum grossorum dictis heredibus meis poterent et debeant diminuire et defalcare, secundum quod eis videbitur expedire. Item volo quod post decessum meum distribuatur in diversis domibus beginarum et pauperum domesticorum triginta solidos parisienses pro orationibus apud eas pro anima mea acquirendis. Item do et lego Danieli, filio Warneri, quondam fratris mei, viginti quinque solidos grossorum turonensium sola vice. Item do et lego dominis Henrico de Brakle Superiori, Johanni de Hoerenbeke Sancti Cornelii, Egidio de Elst et Livino de Parreke, ecclesiarum curatis, quos elægi in executores mei testamenti, cuilibet eorum quatuor libras parisienses. Item do et lego quatuordecim libras parisienses singulis annis perpetualiter capiendas ad opus cujusdam capellanie de bonis michi a Domino collatis in ecclesia de Brakle Superiori, domino concedenti, de novo fundante et instituente et ibidem in dicta ecclesia perpetualiter bene et fideliter pro anima mea animabusque parentum meorum ac eorum omnium de quibus bona habui et recepi. ac devote deserviendo in honorem Sancti Crucis et beatissime Virginis Marie, et sic dividendas, quod capellanus dicte capellanie, qui fuerit pro tempore, percipiet et levabit ex dictis quatuordecim libris parisiensibus singulis annis et perpetualiter tredecim libras parisienses et clericus, qui dicto capellano deserviet ad altare viginti solidos parisienses, quas quidem quatuordecim libras parisienses assigno singulis annis et perpetualiter capiendas supra domos et domistadia de Roest ac super hereditates quondam Stephani Majoris apud Roest, que quondam fuerunt Johannes [sic] Peerins, Walteri dicti Guitters, et Danielis dicti Locards, cum appendiciis eorundem, sitas in parrochia

de Brakle Superiori, necnon super quecumque alia bona mea ubicumque tam in Viana quam alibi sunt situati. Ad cuius capellanie dotationem premissa ut superius sunt narrata post decessum meum in perpetuum irrefragabiliter et concedo. Hujus ac mei presentis testamenti et ulterie mee voluntatis eligo et instituo meos executores et fideicommissarios discretos viros dominos priorem Cartusiensium de Bosco, Henricum de Brakle Superiori, Johannem de Hoerenbeke Sancti Cornelii, Egidium de Elst, Livinum de Parreke, ecclesiarum curatos, Oliverum, dominum de Brakle, domicellam Katerinam, ejus uxorem, domicellam Elisabeth, filiam eorundem et Johannem de Brugelettes, ita quod omnis interesse non valeat omnibus singulis negociis et articulis antedictis quod tempus vel... **(een woord onleesbaar)** temporum plenum et librum habeant aptitudinem in premissis et quolibet premissorum. Et ad premissa omnia et singula exequenda et adimplenda ordino, assigno et obligo atque pono omnia bona mea mobilia et immobilia, feodalia et hereditaria, in manibus executorum meorum cum plena potestate disponendi et ordinandi de eis quibuscumque omnia et singula secundum quod in hoc presenti testamento continetur, plenarie fuerint estimata, non intendens neque volens eos ad plus teneri et obligari quam bona mea post obitum meum reperta se extendant. Confero nichilominus dictis executoribus meis aut tribus vel quatuor, si plures interesse nequeant plenariam et libram potestatem ordinandi et disponendi de omnibus... **(een woord onleesbaar)** bonis meis petendis et recipiendis apprehendi et recuperandi, tam in iudicio quam extra, levandi, vendendi et alienandi, prout eis videbitur expedire; et transfero in eisdem omne jus et omnes exactiones, quod vel que michi competunt seu competere possent tempore mei decessus contra quascumque personas exercendi et in omni loco tam in iudicio quam extra et ea faciendi que facerem, si personaliter vivus interesssem. Primus vero meum testamentum seu ultimam voluntatem meam, prout in eodem meo testamento sunt expressa, volo in omnibus et per omnia et supplico ab heredibus meis furniri, observari et fideliter adimpleri. Si quis autem hoc meum testamentum impedire vel infringere presumpserit, volueritque ab omnibus que sibi ex parte... **(tweetal woorden onleesbaar)** permiserit... **(een woord onleesbaar)** et super hoc do executoribus meis plenariam potestatem dandi de bonis meis centum libras parisienses cuique domino, tam spirituali quam temporalis, prout ipsis executoribus videbitur expedire ad compellendum... **(tiental woorden onleesbaar)**. Insuper retineo... **(vijftal woorden onleesbaar)** hoc presens meum testamentum augendi, minuendi, corrigendi, immutandi unum vel pluries, executores instituendi, si quando et quociens michi videbitur expedire. Et volo quod si aliqua addere, minuere... **(zestal woorden onleesbaar)** me contingit quamque infixionem seu annexationem... **(een woord onleesbaar)** cedula huic testamento infixe seu annexe et meo sigillo sigillata, ea omnia rata et firma permanent et inviolabiliter observata executori debite demandentur. Item volo, quod si bona mea post obitum meum inventa son sufficientur ad... **(een woord onleesbaar)** ultime mee voluntatis faciendum, quod... **(drietel woorden onleesbaar)** de singulis portionibus legatorum refutare valeant, prout eis in conscienciis suis sanius videbitur expedire; et si aliqua bona supercreverint, meo testamento totaliter completo, volo quod omnia sive totum residuum pauperibus domesticis ville de Brakle superiori distribuatur. In quorum omnium et singulorum premissorum, ego Bernardus, testator predictus, sigillum meum presenti testamento apposui, rogans et requirens humiliter et devote venerabiles viros et discretos dominos officialem Cameracensem et decanum christianitatis Geraldimontensis Cameracensis diocesis, ut in testimonium veritatis et in signum approbationis hujus mei testamenti huic meo testamento sigillo scilicet sedis Cameracensis et decanatus christianitatis Geraldimontensis, si fuerent super hoc requisiti, apponere dignantur; rogans etiam predictos executores meos, ut divine quietatis intuitu onus executionis mei presentis testamenti in se suscipiant, nichil de suis apponendo in expensis bonorum et debite executioni voluerint... **(zestal woorden onleesbaar)** in se suscepti sigilla sua huic testamento apponendo non recusant. Item do familiaribus meis, qui erunt mecum tempore mei decessus decem solidos grossos inter se dividendos. Nos vere, prior Cartusiensium de Bosco, Henricus, Johannes, Egidius et Livinus, presbyteri, Oliverius, Katerina, Elisabeth, Johannes, executores prefati... **(een woord onleesbaar)** dicti testatoris inclinati... **(een woord onleesbaar)** et onus dicti testamenti, prout et in quacumque bona testa-

toris prefati post ejus decessum a nobis reperti impeteret et ad manus nostras pervenerit et libere possemus uti, nichil de bonis nostris apponendo... (**een woord onleesbaar**) nos suscipimus et in signum susceptionis sigilla nostra duximus apponenda. Que premissa omnia et singula, prout super sunt expressa per Johannem dictum Smerel de Terramunda procuratorem, imperiali auctoritate notarium scribi feci in majorem robore firmitatem. Super quibus omnibus et singulis Bernardus de Bracle, testator, petiit a me notario infrascripto, sibi... (**drietal woorden onleesbaar**) hec in villa de Bracle Superiori in domi dicti testatoris Cameracensis diocesis, anno a Nativitate Domini Millesimo trecentesimo quadragesimo quinto, indictione XIIIa, mensis Marcii die tertia, pontificatus sanctissimi Patris nostri domini Clementis, pape sexti, anno tercio, presentibus discretis viris Johanne Moer, Rasone dicto Dorpere, Sigero dicto Waghenare, Bernardo, filio... (**drietal woorden onleesbaar**), Danieli de Beke, Egidio Koker et Nicolao, dicto de Okerbeke, testibus ad premissa vocatis specialiter et rogatis.

Ego, Johannes dictus Smerel de Terramunda, Cameracensis diocesis publicus imperiali auctoritate notarius, premissis omnibus et singulis, prout superius narrantur, dum fierent et agerentur, una cum prescriptis testibus interfui et coram... (**viertal woorden verdwenen**) Bernardum testatorem scripsi et in hanc presentem formam redegi, meoque solito signo signavi, requisitus in testimonium veritatis omnium premissorum. Sub anno, indictione, mense, die, pontificatu, loco et testibus prenomminatis, superscriptionem ubi... (**viertal woorden verdwenen**) me prescriptum notarium facere approbo ex veris. » (11)

II. HET TESTAMENT VAN 7 MEI 1356 (12)

« In nomine Domini. Amen. Per hoc presens publicum instrumentum pateat universis presentibus et futuris, quod anno Nativitatis Ejusdem millesimo trecentesimo quinquagesimo sexto, indictione nona mensis Maii die septima hora nona, vel quasi, in villa Geraldimontensi, pontificatus sanctissimi in Christo patris nostri ad domini, domini Innocentii, divina providentia pape sexti, anno quarto, in presentia mei, notarii publici et testium subscriptorum ad hoc specialiter vocatorum et rogatorum presentium, propter hoc personaliter constitutorum, discretus vir et honestus Bernardus de Brakele, scutifer, quandam cartam in qua testamentum sum et ultimam voluntatem in lingua flaminga dixit esse conscriptum in manibus suis tenebat, quam cum perlegi fecisset, petiit a me infrascripto notario super hoc fieri publicum instrumentum, cujus totus tenor sequitur in hec verba :

In den name der Heilegher Drievoudecheit, ic. Bernaert van Brakele, Rogiers sone wilen was van Brakele, sciltcnape, in 't bisschopdoem van Camerike, met voorsienegher ghedachteheit vorpeinsende ende merkende, alsoe die heileghe apostole seit, dat wij allen ten daghe des utersts eiselecs ende gherechts vonnes mosten openbaerlike compareren vore den almachtighen Rechtere, Gode Onsen Heere, ende redene gheven van onsen levne ende van onsen daden, omme daerof te ontfane gherechten loen na onse verdiensten, peinsende

(11) Aan de linkerzijde onderaan : signum van de notaris.

(12) RIJKSARCHIEF GENT : Fonds Kartuizers St-Martens-Bos.

Charters. Verkoop de Portemont nr 2822.

Copie van 3 Augustus 1361. Het stuk is ongezegeld, heeft 740 mm hoogte en 640 mm breedte. Op perkament.

Rugnota's (14^e eeuw) : Copia testamenti Bernardi de Bracle collata per Lambertum Vromont et Johannem Brune, clericos domini nostri comitis Flandrie ex precepto domini cancellarii.

(15^e eeuw) : Copia testamenti Bernardi de Bracle et confirmatio domini comitis Flandrie.

(18^e eeuw) : Opbrakel.

(18^e eeuw) : Rente op Opbrakel. Zie folio 36 recto.

(19^e eeuw) (in potlood) : Bernardus de Brakele.

oec ende merkende, dat niet ombescueliker ne es dan de doet ende niet twiveliker noch onsekerre dan de tijt ende de ure van haerre comste, ende omme dat ic vaste gheloeve hebbe, dat met aelmoessenen na ghewareghen rouwe ende biachte alle sonden ende mesdaden werden ghesuvert ende ane gedweghen, soe beghere ic ende wille d'lidende ende 't ghebrecelike goet, dat mi God verleent heeft te verwandelenne ende te wisselne omme gheestelike goet ende 't eeuwelike duerende make, ende ordineren mijn testament ende minen utersten wille ter eeren ende ten love des almachtechs Goods, Ons Heeren, ende ziere Heilegher Moeder, omme profijt mire zielen ende over mijns vader ende mire moeder zielen ende over alle de zielen, die omme minen wille noit mesdaen was, waren zij wijf ofte man, ende over alle de ghene die ic noit mesdede van live ofte leeden, ofte van eeren, ofte van goede, in der formen ende manieren, die hierna volghen: In d'eerste soe bevelic altoes ende offere mine ziele haren Sceppere, Diese verloest heeft ende behauden sal bi ziere ghenaden; ende minen lichame bevelic der erden, daer hi toebehoert, ende beghere ende wille, dat hi ter erden ghedaen werde ende begraven Ten Bossche in der Sarterousen kerke binnen der doren van den coere, daer ic mine sepulture ghecoren hebbe ende noch kiesse, sonder wederroupen. Daerna beghere ic ende wille, dat alle de scoude, die ic schuldech sal bliven, alse ic van eenterike versceden sal, ende de coste, dat mijn vlede costen zal, gheheel ende al vergouden werden van den ghereetsten goede, dat na mi bliven sal. Voert beghere ic ende wille, naer dat men vonde, dat ic iemene onrecht oft scade ghedaen hadde ofte van iemens goede t'onrechte ghecreghen hadde, dat men dat betere, versette ende gelde ten goetdinckene van den exequtoren van minen jeghenwoerdighen testamente ende minen utersten wille, die hierna met namen ende met toenamen bescreven staen. Voert es te verstant van allen den erfeliken renten, die ic ghegheven ende beset hebbe, eest te capelrien, eest te jaerghetiden, eest in andren aelmoessenen, waer ofte in wat manieren dat es, ende oec alle die aelmoessenen ende ghiften, die ic ghegheven hebbe eenwarven wechdraghende, ghelijc dat hierna van elken besceden ende bescreven staet, zijn parisisen, alse zulke alsoe in Vlaendren gaen, ofte namaels gaen zelen. In d'eerste van desen erfeliker renten gheve ic omme mine jaerghetide ende Jakemine, mire ghesellinen, jaerlike ende eeuwelike te doene in de kerke van Obbrakele, twellef scellinghe; die bewise ic ende besette jaerlike te heffene op een dachwant ende tien roeden ofte daeromtrent merschs gheleghen in Rietbeker Mersch te Brakele tusschen thof te Brakele ende Rietbeke, dwelke dachwant ende tien roeden merschs wilen was Boudens Sneven; ende ware daerof eenech ghebrec, dat bewise ic op mine merschs daernaest gheleghen. Ende van desen vorseiden twellef scellinghen tsjaers wille ic, dat de prochipape hebbe drie scellinghe ende de clerc twellef penninghe. Ende mits desen soe es de prochipape schuldech jaerlike ten daghe, dat jaerghetide van der doot van ons ofte van den eenen van ons beeden vallen sal, messe tamelike singhene in de vorseide kerke ende de vorseide clerc hem te dienne ende de clocken te ludene tamelike omme de jaerghetiden, alsoe dier toebehoeren sal; ende d'andre achte scellinghe van den vorseiden twellef scellinghen, die gheve ic ter selver kerken van Obbrakele te haren profits ende te haren werken bi alsoe dat de kercmeesters, die zijn selen t'elken tiden, dat de jaerghetiden van ons ofte van den eenen van ons vallen zelen, gheven sasse tamelike kersen ende sesse penninghe parisis te offerne ten messen van den vorseiden jaerghetiden. Ende es te wetene van desen vorseiden twellef scellinghen, dat men d'een heelt daerof hebben ende heffen sal, wanneer dat een van ons beeden van live ter doot sal zijn ghegaen, ende d'ander heelt na de doot van den ghenen, die lanxt leven sal. Voert so gheve ic omme mijn jaerghetide jaerlike ende ewelike te doene in de prochiekerke van Viane twellef scellinghe jaerlike, dewelke ic bewise te heffene ende te reekene op mine woenninghe, die ic hebbe te Viane op den gront, daer zoe opstaet; van den welken twellef scellinghen ic wille ende ordineren, dat de prochipape hebbe achtiene penninghe ende de costre van der selver stede sesse penninghe ende de kerke drie scellinghe; ende de seven scellinghe, die daerboven bliven van den vorseiden twellef scellinghe, die gheve ic den huusaermen van der selver stede. Voert soe gheve ic omme mijn jaerghetide jaerlike ende ewelike te doene in de kerke van Nederbrakele, der kerken van der selver stede drie scellinghe, den prochipape twellef penninghe, den costre viere penninghe, den huusaermen van

der selver stede vijftien scellinghe; dewelke erfelike rente ten jaerghetide ende den vorseiden aermen ic bewise ende besette op land, merschs ende vive-re, dat men heet Dorenbosch, liggende in de vorseide prochie van Nederbrakele, dewelke bewisenesse ic houde ende besitte op den tijt van nu. Voert gheve ic ende bewise op 't vorseide goet van Dorenbosch den huusaermen in de prochie van Sente Pieters te Ronse ende in de prochie van Sente Martijns van der selver stede, in elke van beeden vijftien scellinghe jaerlike ende eewelike; voert den armen van Peteghem vijf scellinghen jaerlike enden den armen van Zalaerdinghen drie scellinghe; ende dese beede partseele besette ic ende bewise op 't vorseide goet van Dorenbosch. Ende es dat sake, dat 't vorseide goet van Dorenbosch niet wert en ware der renten, die voren gescreven es ende daerop bewijst jaerlike daerof te heffene ende te rekene, ende die ghene, die daerop bewijst zijn ofte eenech van hem lieden, daerof faute hadden ofte ghebrec, die faute ende dat ghebrec bewise ic hem te gherekene ende te verhaelne op al mijn goet te Viane; ende ware daer an eenech ghebrec, soe beset ic 't op al 't goet, dat na mi bliven sal, liggende ende roerende. Voert gheve ic drie pont parisic den convente van Magdendale te Pamele, jaerlike ende eewelike te heffene op een dachwant mersch, lettelt men ofte meer, liggende in Stridsmersch bi den ende daerof, dwelke mersch was Stevens Smeyers, omme mijn jaerghetide eewelike te doene in den vorseiden cloester. Voert gheve ic den huusarmen in de prochie van Obbrakele veertech scellinghe jaerliker renten, dewelke ic bewise ende besette den meesters van den vorseiden armen te heffene jaerlike op Jans Tsasen huus ende hofstede ende op een buendre wennends lands liggende bi den zelven huse ende hofstede, alsoe eene cyrographie inhout, die daer af ghemaect es. Ic gheve oec der kerken van Obbracle een pont was te haren lichte jaerlike ende op mijn lant, dat leit in Delende Coutre. Voert so hebbic gheset ende nieuwelinghe ghefundeert eene capelrie in de kerke van Obbracle in de eere Gods ons Heeren, 't Sheillechs Cruus ende der Moeder Gods, ter welker capelrien ic beset hebbe, besette ende bewise jaerlike ende eewelike, de capelaen, die se hebben ende besitten sal, ende wel ende ghetrouwelike verdienen veertien pont jaerlike ende eewelike, ende de costre, die hem dienen sal te allen zinen messer ter selver capelrien twintech scellinghe jaerlike emmermeer; dewelke vijftien pont ic beset ende bewijst hebbe op al 't goet, dat ic hebbe in de prochie van Viane vorseit. Ende wille dat de capelaen wone in Obbracle ofte in Nederbracle. Ende ware dat hi se niet en verdiende drie werven de wekenmesse segghende, so sette ic 't goet van der capelrien in handen van den prioer van den Tsaerterousen, omme denen-capelaen te huerne, die de capelrie verdiene drierwerven de wekenmesse segghende, ende van den sourpluse te hebbene den convente van der vorseiden Tsaerterousen t'elken versworven Maendaghe tien scellinghe te pitanchien ende 't sourpluse te deelne den armen van Obbracle bi rade van der aermesters. Ic gheve oec twintech scellinghe erfliker renten den armen van Obbracle ende die rente sal men coepen met den ghelde, dat men heffen zal van minen wapenen ende van minen opgaenden hout, dat ic daertoe gheve. Voert so hebbic ghegeven ende gheve den prioer ende den convente van den Tsaerterousen ten Bossche van Sente-Martins-Lierde twintech pont jaerlike emmermeer ende eewelike, omme de sustinancie van eenen monic, die ic begheere, ende zij sculdech zijn te ontfane met hemlieden in haren cloestre, van dewelke twintech ponden ic besette ende bewise hant te slane vijf pont op vijf buunder weeden ende een half dachwant liggende te Wulfkerke in de prochie van Obbracle, item den pacht van den Dorenbosch, behauden dat zij betalen moeten alle de renten diere huutgaen beede den heere ende anders; ende dat hem hier boven ghebreect van den twintech ponden vorseit, dat bewisic hem te heffene op al mijn goet, dat ic hebbe in de prochie van Viane. Ende bidde minen oere als van der capelrien, daertoe dat ic ghegeven hebbe vijftien pont ende twintech pont, den Tsaerterousen vorseit niet en wondere, maer laten gheskien, omme de redene, dat ic omme vrients wille hebbe ghedaen, die te minen eerscepe toebehoeren, daarmede dat de dienst van Gode belet es gheweest, ende dat ics doe, dat doe ic ute biechten, die ic ghesproken hebbe. Hierboven ghevic den zelven prioer ende convente alle 't goet, dat wij te gader ghecreghen hebben, ic ende Jakemine, mine ghesellinne, zeder dat wij vergheederden in wetteliken huweleke, binnen den lande van Aelst ende in Belle-Ambachte in Vlaendren. Ende daertoe gheve ic den zelven Tsaerte-

rousen alle de bilevinghe, die ic ende Jakemine, mine ghesellinne, vorseit, te-gader ghecreghen hebben, die mijn oer bi wette van den lande hare onte-deelen mochten, ende voert dieghelike alle die erfachtechede, die wij te gader oec ghecreghen hebben, dat boven minen testamente ende minen utersten wille bliven sal, als die voldaan ende volgolden zelen zijn, alse verre alse het minen oere toebehoeren mochte. Hierna es te verstane, dat alle de ghiften, die hierna gescreven zijn, dat ic die gheve alleene eenwarven wechdraghende ende in parisisen, ghelije dat voerscreven es. Eerstwarven der kerken van Sente-Hermets te Ronse tien scellinghe; der kerken van Nazareth twintech scellinghe; den Mindarbroederen van Ghent tien scellinghe; den Predicaren te Ghent, den Augustinen van Adeghem, den Minderbroederen van Oudenaerde, den Caermeliten van Ghent, ende den Willeminen van Aelst, elken van desen viven conventen twintech scellinghe te pitansen. Voert ghevic elker kerken, die hierna ghenaeamt zijn vijf scellinghe te haren lichte, dat es te verstane; van Florsberghe, van Eeversbeke, van Scoeresse, van Parecke, van Sente-Martins-Lierde, van Ymmelverdeghe, van Sente-Marien-Oudenhove, van Roesbeke, van Elst, van Zeghelsem, ende van Sente-Cornillis-Hoerenbeke. Ic gheve oec der kerken van Sente-Marien-Hoerenbeke twintech scellinghe, der kerken van Huusse tweelef scellinghe, der kerken van Steenhusen vijf scellinghe, der kerken van Edelaer vijf scellinghe, den hospitale van Oudenaerde twintech scellinghe, den hospitale van Gheeroudsberghe twintech scellinghe, den Heileghen Gheest van Belle in Vlaenderen drie pont, den Heileghen Geest te Pamele twintech scellinghe, eenre edelre vrouwen, miere vrouwen van Loes ende van Singui de tweedeel van vijf pont groeten ende terdendeel van vijf pont groeten den heere van Loes ofte zinen oere. Ic gheve oec viventwintech scellinghe groete tornoyse, omme eenen pape ofte twee te ghevene, omme alle daghe messe te segghen een jaer lanc over mine ziele, nadat ic sal zijn ghegaan van live ter doot. Voert gheve ic drie pont omme bedinghe te ghevene armen behinen. Ic gheve voert viere prochipapen, die hierna ghescreven staen, dat es te wetene her Heinric van Obbracle, her Janne van Sente-Cornillis-Hoerenbeke, her Gillisse van Elst, her Janne van Ymmelverdeghe ende her Lieve van den Berghe, capelaen te Nederboelaer, elken van desen viven vier pont, mits dien dat sij dlast van minen jeghenwoerdeghen testamente draghen zelen met andren lieden, ghelije dat hierna ghescreven staet. Ic gheve oec den meisnieden, die in minen dienste zelen zijn ten tiden, dat mijns ghebreken sal, tien scellinghen grooten onder hemlieden ende elken na zinen staet te deelne. Ende alle dese voerscrevene ordinanchen ende ghiften beede, erfeleke ende wechdraghende, die hebbe ic ghegheven ende gheordineert ende ordinere ende gheve, alse mijn testament ende minen utersten wille. Ende wille dat zij van valuere zijn ende ghehouden bliven met rechte van testamente. Ende en mochten zij niet van valuere zijn met rechte van testamente, soe begheere ic ende wille, dat sie valeur hebben ende ghehouden bliven met rechte van codicillen, ende niet te minderne, maer dat ic 't altoes beteren mach met eenre sedelen dorsteken desen jeghenwordeghen testamente met minen seghele bezeghelt ende met negheenen andren. Ende dat willic dat ghehouden blive met ende ghelije desen selven testamente. Ende bidde en versoeke minen oere, dat sie dese ordenance houden willen ende niet daerjeghen segghen noch doen bi hem selven noch bi anderen persoenen doen doen, omme mijn jeghenwoerdeghe testament ende utersten wille te brekene ofte te minderne in al ofte in eenighen paralele daerof. Ende waert alsoe, dat mijn vorseide oer ofte eenich van hemlieden dit testament breken wilde ende beletten, dat niet voldaan ne worde, ende hem dies pijnden, dat niet gheschien ne moete, die ghene die dat daden, waren zijt alle die mijn gherechte oer souden zijn ofte eenich van hemlieden, welc ochte hoe menich, dat diere ware, dien ontsegge ic ende ontgheve al dit recht, dat soe van gheboerten hebben mochten, int goet, dat na mi bliven sal; ende al dat goet dat hem na mine doot van mi ghebornen mochte, dat gheve ic der kerken van Camerike ende make daerof gherechte oer de provoest, de deken ende de capitule van der kerken van Camerike; ende wille dat zij te dien goede commen alse gherecht oer ende dat heffen ende bekeeren int profijt van haerre kerken in hulpen ten werken ende ter sustinancen der fabriken derzelve kerken. Ic begheere oec ende wille, dat mine testamenteurs coepen eenen zaerc na den staet van mi, te legghene op mijn graf, daer men minen lichame graven sal. Voert gheve ic een Brakels mudde coerens, te deelne

den armen ende den papen, die te minen vighilien ende ter messen commen, daer men mine huutvaert doen sal, elken achtene penninghe ende elken cleric viere penninghe. Ende omme dat ic begheere, ende wille, dat mijn voerscreven testament ende utersten wille ghehouden zij, ende wel ende ghetrouweleke voldoen, so kies ic ende sette ghewarachteghe exequiteures, daer ic gheheele trouwe toe hebbe, wijsende besceedene liede, den prioer van den Tsaertrouwen ten Bossche, viere prochipapen hierna bescreven met namen van personen ende van haren kerke, den prochipape van Obbracle, her Jan van Sente-Cornillis-Hoerenbeke, her Gillisse van Elst, her Janne van Ymmelverdeghe ende her Lievine van den Berghe, capelaen te Nederboelaer, minen heere van Bracle, miere vrouwen, zijn wijf, miere vrouwen Ver Lijsbetten, haerre lieder dochtre Janne van Brugettes, Janne van Hasselt ende Robbrechte van Maerke. Ende bi alsoe waert, dat sijt alle niet sijn ne mochten ochte ne wilden, dat de viere ofte de drie van hemlieden, volle ende gheheele macht hebben van allen ende van elken pointe te minen jeghenwoerdeghen testamente toebehoerende. Ende ware alsoe dat de vorseide testamenteures verstorven waren, ofte dat sijs niet doen en wilden ofte niet doen mochten, so ghevic volle macht den vorseiden prioer ende den procurerre van den vorseiden godhuse, omme al te doene ende te veldoene, dat alle mine testamenteures doen sauden, ofte zij alle vergheedert waren. Ende omme mijn jeghenwoerdeghe testament ende utersten wille, alsoe hier bescreven es, wel ende volcommeleec te doene, alsoe ic minen vorseiden exequiteures betrouwe, so bewise ic hem daertoe ende draghe hemlieden op in hare hande, al dat goet, dat naer mi bliven sal, liggende ende ruerende, have, cateyle, erve, eyghen ende leen in wat steden en onder wat heeren, dat men 't vinden sal moghen; ende gheven hem volle macht scout, die men mi schuldech ware, te heesschene ende te inne ende van alsoe velen alsie ontfinghen, quytsceldinghe te doene, wat goede, dat na mi bliven zal, te versettene, te vercoepene ende haren vrihen wille dermede te doene ten besten, dat zij connen ende moghen zelen, omme mijn jeghenwoerdeghe testament te veldoene na haer goede vermoghen, wat alle den goede, dat na mi bliven sal ende hem in handen commen sal, ende die zij zelen moghen ghebrucken ende op den cost van den zelven goede ende neme minen oere al hare macht van den goede al dat na mi bliven sal; ende gheven minen testamenteures vulle macht 't goet te haudene sonder rekeninghe te toene tote der tijt dat mijn testament al vuldaen sal sijn. Ende wille oec ende ordinere wel, dat zij van nemmermeer ghehouden ne selen sijn, danne van alsoe velen, alsoe 't goet sal moghen draghen, dat sie na mi venden zelen. Ende begheere dat mijn testament vergouden werde van den goede, dat ic vercreghen hebbe, waest voer huweleec, waest daerna, alsoe verre alsoe het doen mach. Want ic begheere ende wille macht sijn, behouden dat mijn vorseievane testament volcommen ende ghegouden zij, dat minen oere blive elleve dachwande wennens lands liggende in Delende Coutre, mine hoofsteden ter Lenden ende een veldekin, daerbi ghelegghen ontrent een alf buondre groet ende een alf dachwant merschs liggende in Langmersch ende 6 dachwant lands liggende bi der Hellen, die waren der Maynghers, ende mijn leen, dat Berijsers was. 11 dachwant groet met den commere van drien jaren, dwelke voerghenoemde lant ende meersch mi bleef van minen vader ende moeder, daer God de ziele af hebben moete. Ende ware alsoe dat boven 't voerghenoemde land ende mersch eenich goet boven kleve mijn vorseievane testament ende utersten wille voldoen ende al vergouden, dat wille ic oec, dat minen oere toecome, behouden Jakeminen, miere ghesellinnen rechte in al. Ende ware dat zake, dat mijn vorseide oer ofte iemen van hemlieden ofte al hiemen, wie hi ware minen vorseiden exequiteures onghebruuc dede ofte hem pijnden te doene van den goede, dat na mi bliven sal ofte van eenigher parchele daerof, ende dat ic in mire vorseiden exequiteures hande gheset hebbe ende hem oghedregghen omme mijn jeghenwoerdeghe testament te veldoene, so verkenne ic, dat ic schuldech ben minen vorseievane exequiteures twee hondert pont groeten tornoisen, elken groete over eenen penninc ghetelt, ende bewisic hem op al 't goet, dat na mi bliven sal, ende obligiere ic hem over dese scout, omme die daerof te ghegrighene. Ende hierboven gheve ic minen vorseiden exequiteures macht te nemene hondert pont paris van minen ghereetsten goede, omme die al ofte in eenen deele te ghevene, wat heeren dat zij willen zelen, zij hi gheestelic ofte weerlic, omme te constringerne ende te bedwinghene, die minen exequiteures

teures beletten wilden mijns goets te ghebrukene, alsoe hier voerscreven es. Ende omme dat ic begheere ende wille, dat mijn jeghenwoerdighe testament ende uterste wille vast ende ghestade zij ende bliven ende wel ende ghetrouweleke voldaan werde, so hebbe ic minen zeghel daer ane ghehanghen in kennessen der waerheden; ende bidde minen vorseiden exequiteures, dat zij omme Gode en omme hulpe mire zielen dlast van desen selven testamente in hemlieden ontfaan willen ende hem daermede laden omme te voldoene na haer goede vermoghen. Ende wij, prioer, Olivier, rudder, heere van Bracle, prochipape van Obbracle, Jan, Gillis, Jan, prochipapen, ende Lievin, capelaen, Katerine, vrouwe van Bracle, vrouwe ver Lijsbet, Jhan van Brugelettes, Robbrecht van Maerke, Jhan van Asselt, exequiteures voerscreven, omme Gode ende omme de salicheet ende de bede van Bernaerd vorseit, hebben ontfaan ende ontfaan in ons dlast van desen jeghenwoerdighen testamente, meeneende ende beloven dat te voldoene na onse goede vermoghen van den selven goede, dat na Bernaerde bliven sal. In kennessen van welken dinghen, wij, exequiteures voerscreven, hebben onse zeghele hier an ghehanghen met Bernaerds zeghele vorengheenaemt. Ende omme meere versekerheit ende openbare prouwe hebbe ic, Bernaerd vorseit, ghebeden her Janne van Hoeme openbaren tabelioene, dat hi van allen den vorsecreven dinghen een openbaer instrument make ende teekene met zinen gheuserden tekene.

Acta fuerunt hec anno, indictione, die, mense, hora, loco et pontificatu quibus supra, presentibus ibidem discretis et honestis viris, videlicet Johanne dicto Scumere, clerico, Egidio dicti Francissi, Gerardo dicto de Heersele, pel-liperio, Nicholao, cuperavio, Gerardo dicto de Houstraten, filio Katerine, et Johanne, filio Moreels de Bracle, laycis et burgensibus in villa Geraldimon-tensi, testibus, Cameracensis dyocesis, ad premissa vocatis specialiter et ro-gatis. Et ego, Johannes, dictus de Hoeme, Cameracensis dyocesis publicus im-periali auctoritate notarius, dum hec agerentur, una cum prenominitis testibus presens interfui; hoc presens publicum instrumentum seu testamentum exinde confectum scripsi et in hanc publicam formam redegi, signoque meo consueto approbatum et superscriptam signavi, vocatusque et requisitus approbo, rasu-ro, et superscriptarum linearum prehabitarum, videlicet in secunda, ubi dicitur flaminga dixit esse, et in septima ubi dicitur in lingua flaminga altoes, in terciadecima ubi dicitur tsjaers, in decima octava ubi dicitur drie scellinghe, in decima nona ubi dicitur van Sente-Martins, in vicesima ubi dicitur ende es dat sake, in tricesima prima ubi dicitur ende den convente alle 't goet dat wij te gadre, in quadragesima quarta ubi dicitur dat na mi, et in eadem linea ubi dicitur den deken, et in quadragesima quinta ubi dicitur daer men minen ende etc; anno, indictione, mense, die, hora, pontificatu et loco quibus supra.

Her Jan van Smerle, de prochipape van Elst, de prochipape van Ymmel-verdeghem, her Lievin, capelaen, vrouwe Lijsbete, mins heren dochtere van Brakele, Jan van Brugelettes ende Robbrecht van Marke, dese persone ne hebben tvorseide testament niet bezeghelt, maer Bernard van Bracle, die tvorseide testament maecte, de prior van den chartrousen, mer Olivier van Brakele, de prochipape van Upbrakle, mijn vrouwe van Brakele ende Jan van Hasselt, dese hebben tvorseide testament bezeghelt.

Collacie was ghemaect van den vorseiden testamente jeghen 't original t' Oudenarde den derden dach van Ouste in t jaer M.CCC. een ende zestich, ten beveilne van minen here, den cancellier bi Janne den Brunen ende bi mij.

(getekend) Lambert. »

EREMBODEGEM.

Valère Gaublonne.

Takken van linden te Lede gebruikt ter versiering.

« dat de takken [van de lindebomen] noodigh te stellen in de kercke op kerremisse daegen door officieren aldaer oock sijn ghekapt gheweest.

» dat ten teyde van de jubileé van den heere pastor den heere [markies] aen differente persoonen op hun ver-soeck heeft toegestaen takken van de... linieboomen te kappen om daermede te palleren. »

X.

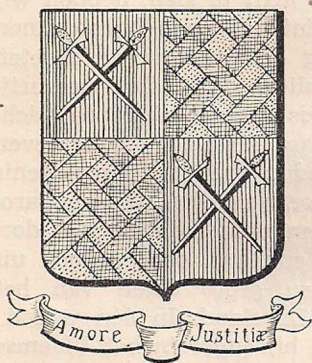
Bona et jura Monasterii Haffligemensis

VOORWOORD

DOM BEDA REGAUS

Laatste Proost van de Abdij van Affligem (1)

1718 - 1808

A. Sanderus, Aub. Miraeus, C. Van Gestel, C. Butkens, enz., zijn gekend door allen die werken aan onze nationale geschiedenis. Beda Regaus is voor de meeste van onze historici een onbekende.

En nochtans, indien er één figuur uit de XVIIIe eeuw als historicus dient vooropgezet te worden, dan is het ongetwijfeld wel deze onbekende Beda Regaus, een benedictijn in de ware zin van het woord. Hij heeft benedictijnerwerk gepresteerd van voornaam gehalte.

Indien zijn naam geen klank heeft gevonden bij onze moderne historici, dan bevindt de fout zich niet bij de auteur — ver van daar — maar wel bij de politieke constellatie van zijn tijd — de Franse Revolutie — die niet nagelaten heeft er voor te zorgen, dat zijn ontzaglijk werk niet in druk werd gegeven.

Beda ware beroemd geworden, indien zijn werk ooit met de drukpers had kennis gemaakt.

Derhalve achten wij het ons tot een grote plicht, deze historicus van formaat, met een voor zijn tijd zeldzaam scherpe methode, doorzicht en weloverwogen critische geest, uit de vergetelheid te

(1) Toen door bulle van Pius IV, van 10 Maart 1561, de abtelijke waardigheid van Affligem aan de aartsbisschop van Mechelen toegekend werd om op die wijze de « Mensa » van het nieuwopgerichte aartsbisdom met een dotatie te voorzien, behield de reguliere overste van de abdij slechts de titel van **proost**. Deze inlijving werd eerst in 1569 voltrokken, na de dood van Karel de Croy, abt van Affligem en bisschop van Doornik.

halen en hem de plaats te gunnen, welke hij door zijn arbeid en zijn historische zin heeft verworven. Hij verdient zijn plaats tussen onze befaamde historici.

Mgr. De Ram noemde zijn « **Haffighemum Illustratum** » slechts één van de vele werken van Proost Beda, « een allergewichtigst werk voor onze nationale geschiedenis » (Comptes rendus de la Commission royale d'Histoire, I, série IV, p. 335). Nog anderen, zoals A. Wauters, Dom Pitra enz., prezen zijn werk. En toch: nooit zag één zijner werken het licht; het bleef steeds bij een ontzagwekkend aantal handschriften.

Maar heden vertrouwen wij, dat toch minstens één van zijn Schriften in een meer verspreide kring moge bekend worden. Beda Regaus heeft zulks ongetwijfeld méér dan verdiend.

* * *

Wanneer wij de « **Bona et jura monasterii Hafflighemensis** » hebben gekozen om het eerst van al het licht te zien, hebben wij gemeend een van de bijzonderste te weinig gekende hulpbronnen voor onze plaatselijke geschiedschrijving de voorkeur te moeten geven. De **Bona et Jura** behandelen niet alleen de goederenbeschrijvingen, rechtenindeling en hun wederzijds verloop sinds de stichting van de abdij in 1086 tot aan de Franse Revolutie, maar geven tevens een ontzaglijk aantal bijzonderheden over de geschiedenis van de ridderlijke geslachten, de heerlijke, gemeentelijke en parochiale instellingen, de familiale geschiedenis, de indeling van dorpen en gehuchten, de plaatsnaamkunde, enz. van onze dorpen uit Brabant, Antwerpen, de beide Vlaanderen, grote delen van het Waalse landsgedeelte, Zeeland en zelfs Engeland. In één woord: al wie aan plaatselijke geschiedenis doet, bijzonder in het Vlaamse landsgedeelte, vindt er, voor welke bijzondere studie hij ook moge verrichten nuttige gegevens en nota's. Zelfs onze nationale geschiedschrijvers kunnen er belangrijke bedenkingen van de auteur in aantreffen. Aldus trof het ons ten persoonlijken titel in verband met « **Het Ontstaan van het Parochiewezen in Brabant** », bij Beda Regaus beschouwingen te vinden over het Eigenkerkwezen in zijn overgang tot het Patronaat gedurende de XIIe en XIIIe eeuw, die wij slechts bij onze moderne historici terugvinden.

Wij zouden het historisch inzicht van Beda met nog talrijke andere voorbeelden kunnen illustreren, maar menen het gepaster de lezers aan te raden met zorg en oplettendheid de inleiding te lezen, die de auteur aan zijn werk laat voorafgaan. In dit verband vestigen wij o.m. de aandacht op zijn bemerkings over de wijn, de cijnzen, pachtvoorwaarden, de honden van Bosvoorde, de ontvangerijen, de belastingen, de betrekkingen tussen Affligem en het Aartsbisdom, enz.

Beda had oneindig veel gelezen en doorpluisd. Zijn brein stak vol nota's en zijn scriptorium nog veel méér. Al dit materiaal wou

hij verwerken en het nageslacht aanbieden, niet om zijn persoonlijke ambities te voldoen, maar om aan zijn «geliefde abdij» zoveel documenten en titels mogelijk te laten, die haar zou toelaten haar «rechten en goederen» te funderen tegenover de bezetters, met de «vage hoop» — verklaart hij zelf — dat de Allerhoogste betere tijden laat aanbreken, die «de oude moeder» in haar bezittingen zullen herstellen. «Haec omnia frustra elaborata et scripta fuissent, nisi spes esset in misericordia Dei, qui tristissimam illam Francorum revolutionem potuirit in melius commutare». (p. 32).

Voorwaar, Beda is gestorven zonder de zoete troost dat er enige verandering in de toestand zou komen. Voor hem moet het einde zwaar gewogen hebben. Was zijn werk dan toch nutteloos geweest? Wij menen te mogen getuigen: neen! Affligem kreeg haar bezittingen en rechten nimmer terug. Van meet af moest er opnieuw gebouwd worden. Maar het werk van Beda zal blijven, omdat hij een monument heeft opgetrokken voor zijn geliefde, dat nog eeuwen de nageslachten tonen zal dat de huidige abdij van Affligem de voortzetster is van de gedurende meer dan zeven eeuwen roemrijkste abdij van Brabant, wier invloed heeft uitgestraald over onze gewesten, tot ver over de grenzen.

Wat Beda verzameld heeft, zal niemand nog ooit kunnen samenbrengen. Hij was de enige en laatste, die heeft vermocht een zo getrouw en juist beeld te scheppen van de abdij. Het is alsof de Voorzienigheid heeft gewild, dat de laatste proost van Affligem een man was met hoogstaande critische en historische zin, een onvermoeibare en onverzadigbare opzoekingsijver, die voor ons moest bewaren, wat de vernielingspsychose van enkele mensen heeft verstrooid. Breda had het voorgevoel, dat er iets boven zijn abdij hing. Met haast, ja zelfs met overhaasting, getuigt hij en excuseert er zich voor met de wens, dat een ander monnik zijn werk moge aanvullen en verbeteren — werkte hij aan zijn «**Bona et Jura**»: Welk een groot geluk voor ons! Indien zijn taal niet in het minst verzorgd is — hij mengt zowat drie talen door mekaar — dan duiden wij hem dit niet ten kwade. Wij zullen hem lezen met dezelfde liefde als hijzelf zijn werk heeft opgevat en afgewerkt. Zonder Beda ware de ramp, die de abdij heeft getroffen, voor altijd onherstelbaar. Nooit zou iemand nog vermocht hebben een inzicht te krijgen in de rol van Affligem in onze nationale geschiedenis.

Wij danken daaarom Beda Regaus en vertrouwen, dat hij door publicatie zijn plaats moge innemen, die hij verdient, in de galerij van onze nationale geschiedschrijvers.

LEVEN EN WERKEN.

Wij kunnen niet nalaten, bij het opmaken van Beda Regaus' levensschets, het oordeel van zijn bijzonderste biograaf, dom Vin-

centius Coosemans (2) weer te geven :

«Gedurende de tweede helft der achttiende eeuw vertoonde de oude abdij van Affligem nog een verheugende levensfrisheid, en wanneer de vernielende hand der Franse omwentelaars ook op haar nederkwam, was haar ondergang niet die van een vervallen huis dat, tot in zijn grondvesten geschokt, bij een rukwind ineens stortte. Aan haar hoofd stond immers een man, rijkelijk begaafd met geestes- en zielsgaven, die gans toegewijd aan de hem opgedragen taak, niet alleen de stoffelijke maar ook de geestelijke ontwikkeling van zijn abdij beoogde. Alhoewel de omstandigheden van dag tot dag critischer werden, wist hij de kloosterlijke regeltucht te bewaren, en lieten zijn ondernemingen toe de schoonste hoop te koesteren voor de toekomst. Bij dit alles voegde Beda nog een ongemene werkzaamheid op letterkundig en wetenschappelijk gebied. Ongelukkiglijk onderbrak de politieke toestand van ons land de gehele uitvoering van Beda's plannen, en kwam de Franse Omwenteling de vruchten van zijn arbeid vernietigen. Hierdoor geraakte de verdienstvolle man zelf in vergetelheid. Alleen zijn talrijke schriften bleven bewaard, maar werden nooit in het licht gegeven; en maar weinig geschiedvorsers leerden zijn werken kennen».

Beda Regaus werd te Brussel geboren op 27 November 1708 onder de naam van Martinus. Zijn ouders heetten Jacobus Regaus en Anna Margé, en waren uit een begoede burgersfamilie afkomstig. Martinus studeerde aan het college van de Augustijnen te Brussel, waarna hij de Wijsbegeerte volgde aan de Universiteit te Leuven. Hier had hij de keuze tussen het soldaten- of het kloosterleven. Hij ging naar Affligem. «*Hic locus est, ubi commorari debeo*». Zijn aanvraag wordt echter afgewezen. Hij zal vooreerst te Leuven moeten voortstuderen en daarna nog acht verdere maanden op proef worden gesteld. Zijn standvastig karakter getrouw, blijft hij voorthameren. Niet minder dan 67 brieven over zijn aandringen zijn gebleven. «*Volavi illuc, et ecce clause fuit janua; repulerunt me custodes... Quoties esuriente ventre ivi et rédivi inconsolatus! Tandem vocasti me... Sed amanti nihil durum. Ego respondi tibi: veniam et non ejicies me, non dimittis me, quia benedicam tibi...*» (3) Hij mocht dus komen... doch hem werd tevens de zonderlinge raad gegeven dat het onnodig was in het klooster te treden, daar hij toch zou doorgezonden worden. Als toppunt verzette de familie zich ditmaal eveneens. Martinus volhardde niet-tegenstaande alles en trad te Affligem binnen op 1 Oct. 1739. Hij bleef er en werd op 8 Januari 1741 als monnik opgenomen. Hij studeerde hier verder en werd op 12 Juni 1745 tot priester gewijd.

(2) «*Eigen Schoon*», jg. I, 1911, blz. 87-88. In de hier volgende nota's over Beda Regaus' leven en werk volgen wij grotendeels de studie van Dom Vincentius Coosemans.

(3) Beda Regaus : «*Delitiæ Bedæ*», p. 101. Handschrift in de abdij van Affligem.

Voortaan kon hij zijn beste krachten aan de abdij wijden. Zijn oversten hadden zijn talenten ontdekt. Hij werd eerst bibliothecaris (8 Juli 1746), dan novicemeester (22 Oct. 1747) en onderprior (20 Oct. 1750). Aldus deed hij een rijke ondervinding op, werd vertrouwd met het bestuur van de abdij. Van dit tijdstip af dateert ook zijn neiging voor de geschiedenis en zijn eerste ontwerp, een volledige geschiedenis van de abdij te schrijven.

Gedurende ruim 10 jaar stond hij de proosten van de abdij voor de geestelijke leiding ter zijde, toen op 27 Oct. 1760 hem gevraagd werd de zorg van de tijdelijke goederen op zich te nemen. Was er een betere voorbereiding mogelijk voor iemand die door de latere omstandigheden geroepen werd voor ons te bewaren, wat de Franse Revolutie ten gronde toe zou vernietigen? De bezittingen van de abdij waren uitgestrekt en haar rechten werden op vele plaatsen betwist. Het kwam er dus op aan een zeer bedreven en ervaren man met het bestuur van Affligem te belasten. Hij moest én vertrouwd zijn met het bestuur, én met de rechten, oorkonden en titels van de abdij. Wie beter dan Beda kon hiervoor in aanmerking komen? Toen op 29 Aug. 1763 proost Fulgentius overleed, viel de keuze én van het klooster én van de aartsbisschop Franckenberg op hem. Op 15 September werd hij plechtig aangesteld. Op de leeftijd van 45 jaar zal hij nog 45 verdere jaren van zijn leven aan zijn « dilecta una » kunnen besteden. Met welke toewijding, maar ook: met welke uitzonderlijke zorgen!

Voor Beda telde slechts, van Affligem het lichtpunt voor Brabant te maken, dat nog eens zou schitteren zoals tijdens de eerste abt van Affligem, de zalige Fulgentius? Hierin ware hij ongetwijfeld geslaagd, zonder de Omwenteling. Volhardend van karakter, redde hij echter Affligem van een algemene ondergang.

Zijn ambt vorderde veel beleid en takt, te meer daar Affligem, sedert haar inlijving in de bisschoppelijke « mensa », zich in een eigenaardige en ingewikkelde juridische toestand bevond. De proost had weliswaar de gewone juridictie voor het inwendige bestuur, maar aan de aartsbisschop, in zijn hoedanigheid van abt, bleef een uitgebreid recht in het bestuur van het klooster en van haar afhankelijke huizen, van Bornem en Neer-Waver, toegeëigend. (4)

Alhoewel dit alles wel enige aanleiding tot geschillen had kunnen geven, stelde men niettemin vast dat dit vermeden werd, dank zij de goede verstandhouding en het wederzijds vertrouwen tussen de aartsbisschop Franckenberg en de proost. De aartsbisschop koesterde voor de abdij van Affligem een oprechte genegenheid, en waardeerde zeer de goede hoedanigheden en het karakter van de proost. Deze was ook op de hoogte van zijn taak, en legde daarbij een grote zakenkennis en onvermoeibare werkzaamheid aan de dag. Door zijn edele inborst, zijn bescheidenheid en openhartigheid won hij allen-

(4) De rechten en voorrechten der proosten welke sedert de inlijving vele veranderingen ondergaan hebben, zijn zeer duidelijk uitgelegd in het werk van Dom Beda: « **Directorium Haffligemense** », blz. 152-171.

twege duurzame en vererende vriendschapsbetrekkingen. Men leze slechts zijn briefwisseling met de aartsbisschop Franckenberg, de pauselijke gezanten Ghilini en Busca, verschillende bisschoppen, de oversten van andere kloosters, geleerden, enz. (5)

Maar de hoofdtrek van Beda's karakter, de drijfveer van al zijn ondernemingen, is zijn kinderlijke liefde tot de abdij, zijn « bedrukte Moeder », zoals hij ze noemt, zinspelend op het Latijnse woord « **affligere** » (— bedroeven).

Beda's ijver en werkzaamheid schenen te verdubbelen naarmate zijn arbeidsveld uitgestrekter werd. Te midden der beslommingen van het bestuur van deze aanzienlijke abdij, vond hij echter nog de gelegenheid om uitgebreide geschiedkundige en ascetische werken te schrijven. Deze werkzaamheid was vooral een gevolgtrekking uit zijn principes, een onderdeel in zijn plan, een middel om zijn doel te bereiken : de opbloei van zijn abdij onder verstandelijk, zedelijk en stofelijk oogpunt. Dat de nieuwe proost dit grootse plan koesterde, blijkt uit menige plaats van zijn geschriften. Dat hij bovendien de vaste wil daartoe had en de daad bij het woord voegde, blijkt uit zijn talrijke ondernemingen. Een van zijn eerste zorgen betrof de stelselmatige wederaanpassing van het archief. De overgebleven oorkonden werden geklasseerd, de registers en de stukken die enig belang hadden voor de geschiedenis opgezocht, ingebonden, in afzonderlijke kasten gerangschikt, en bovendien werd een algemene lijst van het archief opgesteld.

Het is mogelijk dat Beda, uit hoofde van zijn ambt, een ogenblik afgezien heeft van het plan, een volledige geschiedenis van Affligem te schrijven, want in het jaar 1764 hield hij zich onledig met zijn eerste pennevruchten, de eerstelingen van zijn ontluikend talent, te verzamelen en over te schrijven in zijn « Delitide ». Ook schreef hij toen nog een ander werk, zijn « **Commendatorium** », waarin hij de lof maakte van de oude abdij. Maar weldra kwam hij op zijn besluit terug, want drie jaar later reeds begint hij zijn « **Hafflighemum illustratum** », en daar geeft hij reeds van de aanvang af doorslaande bewijzen hoezeer hij vertrouwd is met de geschiedenis van de abdij en met de algemene geschiedenis, hetgeen een niet geringe voorbereiding veronderstelt. Zijn geschiedkundige vorming dankte hij aan de studie van de grote werken van Dom Mabillon, Martène, d'Achéry en andere Mauristen. In de uitvoering zelf toonde hij zijn breedheid van opvattingen. Menigeen zou wellicht tevreden zijn geweest met een nuchtere voortzetting van de vorige kronijken, maar Beda wist hoeveel leemten er zelfs in hun werken bleven aan te vullen, en daarom besloot hij de geschiedenis van Affligem totaal te hernemen, ten einde ernstig, wetenschappelijk en duurzaam werk te leveren. Het ogenblik was trouwens ongemeen gunstig. De archieven waren opnieuw ingericht; van vele documenten, die vroeger ontbraken, werden afschriften gemaakt; een overvloedig ma-

(5) Deze briefwisseling wordt nog bewaard in het archief van Affligem, « **Collectio Epistolarum** », t. V en VI.

teriaal was toen nog voorhanden, en het deel van de archieven, door de aartsbisschop bewaard, was meer toegankelijk geworden dan vroeger. Daarenboven mag Beda's onderneming, om een bijzondere reden, verdienstelijk heten, daar veel documenten teloorgingen tijdens de Franse Omwenteling.

Dit alles belette niet, dat de nieuwe proost zijn voornaamste zorgen wijdde aan het handhaven van de kloosterlijke regeltucht. Daarin ging hij bescheiden, maar tevens met vastheid en krachtadigheid te werk.

Hierover getuigt in zeer lovende bewoordingen de Franse benedictijn Dom Berthold, op doortocht te Affligem: « Les religieux d'Afflighem regurent la réforme dans le siècle dernier et elle y subsiste encore avec éclat. D. Beda Regaus, prévôt de ce monastère n'oublie rien pour y maintenir l'amour de la vertu et des lettres; un pareil exemple ne peut manquer d'inspirer beaucoup d'émulation aux religieux: aussi la plupart s'occupent d'une manière digne de leur état. Quelque soit de nombre d'étrangers qui viennent à Afflighem, la solitude et la tranquillité des religieux n'en sont point troublées, parce qu'ils ont vraiment l'esprit de retraite et qu'ils savent en charmer les loisirs. » (6)

Affligem telde toen enkel koorreligieuzen, ongeveer dertig in getal. Enigen waren gelast met het bestuur van de tijdelijke goederen, enkelen met het onderwijs van hun medebroeders ofwel met andere kloosterlijke bedieningen, hetzij in de abdij, hetzij in de afhankelijkheden. Echter hielden zij zich ook bezig met wetenschap en letteren. Onder hen noemen wij Dom Karel Jacobs (overleden 1799), die een kostbare natuurkundige verzameling samenstelde (7), die zelfs in de vreemde gewaardeerd werd. Dom Martinus Sterckx had een kostbare verzameling van munten en medaljes vergaard, die na zijn dood (1785) door Dom Fulgentius Disclijn werd voortgezet (8). De talrijke geschriften van Dom Willibrord Walravens (overleden 1785) worden vermeld in de « Bibliothèque des Ecrivains de l'ordre de St. Benoît », II, blz. 220-246 (9). Al deze werken moeten voorzeker, voor wat het aantal en de belangrijkheid betreft, wijken voor deze van Beda, doch zij bewijzen dat er te Affligem een lofwaardige activiteit heerste. Wij zijn daarenboven geneigd te denken, dat enige monniken hebben samengewerkt met de proost, ten minste in het afschrijven en opzoeken van de nodige documenten voor zijn « **Geschiedenis van Affligem** ».

(6) Dit reisverhaal werd meermaals gedrukt, o.a. in de Verhandelingen van de Academie van Besancon en ook in de « Messenger des sciences et des arts de Belgique », Gent, 1838, VI, blz. 56.

(7) Verscheidene brieven zijn hieromtrent in het archief te Affligem bewaard gebleven.

(8) Deze gaf in 1790 te Brussel het volgend werk, in twee boekdelen, in het licht: « **Recueil de Lettres originales** ». — T. I: Lettres de Joseph II au général d'Alton. Imprimerie du comité patriotique à Bruxelles. — T. II: Joseph II métamorphosé en Pape ou la Suprématie autrichienne et autres lettres du temps; à Bruxelles chez Lemaire, 1790.

Het mag dus wel gezegd worden, dat Affligem's laatste tijdvak (vóór de Franse Omwenteling) niet zonder grootheid was. Voorzeker mag Beda zelf in de levensbeschrijving van zijn monniken veel stichtende trekken opsommen, maar verbergt ook de schaduw niet, die op sommigen kleeft. Gebreken en afwijkingen gedurende het lange bestuur van deze proost komen slechts uitzonderlijk voor en werden krachtdadig tekeergegaan, vooraleer tot werkelijke misbruiken te ontaarden. Ook mocht Beda de troost smaken, zijn monniken standvastig te zien blijven gedurende de rampzaligste jaren. (10)

Bij deze ijver voor het handhaven van de kloosterlijke regeltucht, verloor Beda de stoffelijke welvaart van de abdij niet uit het oog, want hij aarzelde niet een reeks belangrijke werken te ondernemen, hetzij tot het herstellen van de oude kloostergebouwen, hetzij door er nieuwe op te richten om de luister van zijn abdij te verhogen.

(Wordt voortgezet).

BRUSSEL.

Dr Jan Verbesselt.

Nog over Vondelingennamen (1)

Hofstade

Een kind, op 28 Februari 1739, in een stal gevonden werd gekerstend onder de naam van **Frans VAN DER STAELEN**.

Op 20 December 1741 werd een vondeling gedoopt onder de naam van **Joannes VINDELINCK**.

Een kind gevonden op de Plaats of het Dorp werd op 22 Mei 1752 gedoopt als **Corneilus VAN DE PLAETS**.

(Gemeente archief Hofstade, Parochieregisters).

HOFSTADE.

J. de Brouwer.

(9) Dom Norbertus De Vos, een ander monnik van deze abdij, schreef later : a) **Merkweerdigheden : plakaerten, portraiten, beschrijvingen van landen en steden...** In 3 boekdelen in 4°, I van 1783 tot 1786; II van 1787 tot 1827; III van 1827 tot 1831.

b) **Catalogus monachorum Haffligemensium ab Aemiliano (1688) ad Amandum (1793) et subjunguntur in historiam Haffligimensem annotationes nonnullae**, in 12°. — c) **Tractatus de indulgentiis, altaribus privilegiatis, ex variis auctoribus collectus**, 1805 in 8°. — d) **Varia ad tempus bene transigendum utilia**, in 8°. — e) **Institutiones et inventiones rerum praecipue ecclesiasticarum**, 1815 in 4°. — Al deze werken zijn onuitgegeven gebleven, en worden nog bewaard in het archief der abdij van Dendermonde.

(10) Zie hierover : J.B. Van Bavegem : « **Het Martelaarsboek der Belgische Geestelijkheid** », Gent, Van der Schelden, 1875, blz. 257, 229, 310, 390, 461. Voeg daarbij de naam van Dom Emilianus De Rydt die tot een boete en maandenlange gevangenisstraf werd veroordeeld, wijl hij het H.-Misoffer had opgedragen. (Zie Beda : **Catal. Monach**, blz. 1621).

(1) Zie : Vondelingen en Familienaamkunde, L. v. A., III, 143.

HET LAND VAN AALST

Tweemaandelijks tijdschrift.

Beheerder: Albert van Lul, de Nayerlaan 51, Vorst (Brussel), Tel 44.61.22, Postrekening 41.45.92.

INHOUD VAN Nr. 4.

1952.

<i>Boel Pieter.</i> — Onze tweede Gouwdag met 6 illustraties	145
<i>Laet, S. G. de.</i> — Hofstade in de voorhistorische en in de Romeise tijd met 10 illustraties	152
<i>Brouwer, Jozef de.</i> — Het kollegiaal kapittel te Haaltert. II met kaartje van Haaltert	163
<i>Gaublomme Valère.</i> — Twee testamenten van Bernard van Brakel	173
X. — Takken van linden te Lede gebruikt ter versiering	184
<i>Verbesselt, Dr Jan.</i> — Bona et jura Monasterii Hafligemensis. — Dom Beda Regaus, laatste Proost van de Abdij van Affligem 1718-1808. I	185
<i>Brouwer, Jozef de.</i> — Nog over Vondelingenamen	192